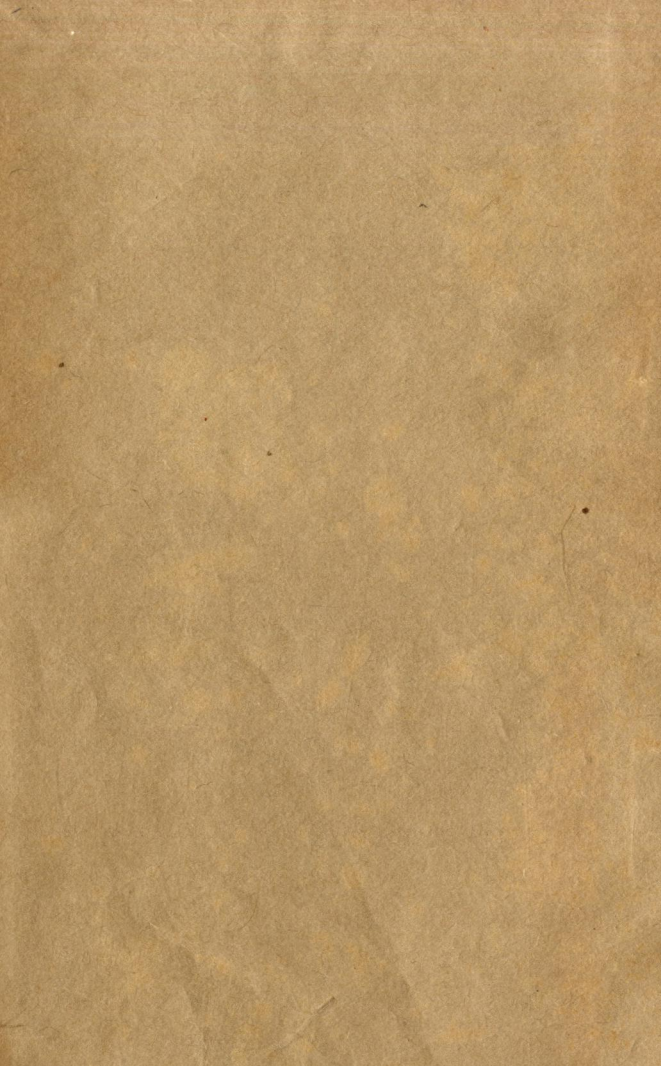

Н. Франко.

~~30950~~

~~19~~

06

~~219~~

Видавництво
„Сіач“

ІВАН ФРАНКО.

ПОЕМИ.

Чернаси
Друкарня Видавничого Т-ва „Сіач“
1917 р.

Видавничим Товариством „СІЯЧ“

в м. Черкасах

видруковані такі книжки:

1. П. Гулак-Артемівський. Твори. . . Ціна 55 коп.
2. Є. Гребінка. Приказки. 45 коп.
3. Думи кобзарські. 1 р. 20 коп.
4. Г. Коваленко. Людина і Громада. 85 коп.
5. Жарти життя. 3 р. —
6. Початковий курс української історії для початкових шкіл. 2 р. —
7. Б. Грінченко. Іван Виговський. 1 р. 80 коп.
8. Про книжки. 85 коп.
9. Без хліба. 40 коп.
10. Павло хлібороб. 40 коп.
11. Хата. 45 коп.
12. Братства і просвіт. справа. 50 коп.
13. Про пустині. 1 р. —
14. А. Нащоков. Заручки. 65 коп.
15. Дрібні оповідання. 1 р. 10 коп.
16. С. Черкаський. Звідки і куди. 20 коп.
17. Як вродилася пісня. Казка. 25 коп.
18. Проф. Сумцов. Вага і краса укр. на-родн. поезії. 85 коп.
19. Українські співці й байкарі. 65 коп.
20. Слобідсько-україн. історичні пісні. 35 коп.
21. І. Франко. Semper Tiro. 1 р. 80 коп.
22. Поєми. 1 р. 75 коп.
23. Похорон. 60 коп.
24. Ожешко. Хам. 3 р. —

ІВАН ФРАНКО.

ПОЕМИ.

30950

Видання
друге

№ 19.

46

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

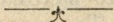
3544

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 31 853

Черкаси
Друкарня Видавничого Т-ва „Сіяч“
1917 р.

І
7-459
2161

ПЕРЕДМОВА.

Звичайно — крадене.

Тарас Шевченко.

Коли правда, що те головне значіння поезії в тім лежить, що вона розширює вашу індивідуальність, збагачує душу такими вражіннями і почуваннями, яких вона не зазнала би в звичайнім життю, або не зазнала би в такій силі і ясности, то думаю, що передача чужомовної поезії, поезії ріжних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала доси, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями.

В такій думці я подаю нашій громаді отсі поеми. Дві перші належать до найстарших продуктів людського слова і людської творчости, які дійшли до наших днів.

„Істар“, се виришок із старовавилонської космогонічної епопеї, що була зложена на яких 2000 літ перед Христовим різдвом і мала головною темою героїські діла і пригоди вавилонського національного героя Гішдубара (Німрода). Богиня Істар (ранішня зірниця) грає в тій поемі визначну роль, а епізод про її зступлення до ада належить до найліпше захованих частин вавилонської поеми. Те, що подано ось тут, се по змозі вірний і дословний переклад вавилонського тексту; тільки де-які уступи додані мною для заповнення люк. По при всю наївність старезної старовини ми бачимо тут величню символіку любови; новочасні символісти мають дуже давніх предків.

Друга поема „Сатні і Табубу“ може вважатися прародичкою сучасної новелі, дарма, що написана була яких 200 або 250 літ перед Христом. Се також є один епізод із більшої цілоти — оповідання про царевича Сатні-Хамоїса, що зрештою дійшло до нас без початку. Сила сліпої любови у мужчини і жіночої кокетерії ледві чи була коли змальована такими простими і сильними рисами, як у тім єгипетським творі. І тут я даю по змозі вірний переклад, не додаючи від себе ані слова, крім останніх двох рядків, що заступають місце иншого, казочного закінчення в оригіналі, де Табубу в останній хвилі переміняється в страшну почвару.

Дальше три поеми побудовані на основі західно-європейських середньовікових оповідань. Пайка моєї власної граці в тих творах не однакова. Коли в „Бідному Генриху“ я міг покористуватися майже зовсім чужими взірцями, то в „Поємі про білу сорочку“ мені прийшлося надати оповіданню весь кольорит, а в „Похороні“ і ще дещо більше. Зрештою в увагах до кожної поеми я подаю її жерела, а хто цікавий, може з них виробити собі поняття про те, що в них є могого, а що я знайшов уже готове.

Може зустріне мене закид, по що я літаю фантазією в такі далекі часи і краї, чому не співаю про сучасне і близьке? Винуватий! Та що пораджу на се? Як умію, так пію. Зрештою думаю, що не в тім річ, з якої бочки бере поет напій, що подає своєму народові, а в тім, який напій він подає йому, чи чисте покріплююче вино, чи наркотик на приспання. Я наркотиками не шинкую.

Іван Франко.

ИСТАР.

Текст отсеї поеми, котрої звязок з епосом про Гішдубара не є ще докладно вияснений, заховався на глиняній табличці, що була зладжена для бібліотеки асирійського царя Асурбаніпаля і в наших днях з руїн його палати відкопана Англічанами. Віднайдено сю табличку, розбиту на кілька шматків, 1873 р. Я користувався німецьким перекладом її тексту, який опублікував з коментарем Е. Шрадер (Dr. Eberhard Schrader, *Die Höllenfahrt der Istar, ein alt-babylonisches Epos, nebst Proben assyrischer Lyrik*, Giessen 1874,) а також французьким перекладом Росні (I.K. Rosny, *Textes originaux. Egyptiens et Semites*. Paris, 1895). Початок і люку в другій частині доповнив я сам, користуючися уривками і зворотами оригінального тексту.

I.

Поміж небом і землею
День і ніч блукає Істар,
День і ніч ридає гірко,
Небо б'є своїм риданням,
А сльозами землю мочить.
Далі перед батьком своїм,
Перед Сіном*) стала Істар
І ламає білі руки
І говорить тее слово:

„Горе, горе, батьку Сіне!
Розранила в мене серце,
Розранила в мене душу
Злая відьма завидюща,
Аллята, землі богиня!
На мое вона кохання
Обернула злюща око,
На героя Еабані.
І наслала скорпіона,
Що вжалив його у ногу,
І звалив чудову квітку;
Із престола золотого
Повалився г'еній земний.

*) Сін - бог місяця.

І лишилось сиротою
 Сонце ясне, чисте поле
 І ріка й ліси дрімучі.
 Вхопила та чорна відьма,
 Вхопила мое кохання,
 Понесла в свій дім глибокий,
 В непросвітну безодню“.

Пригорнув до себе доню
 Батько Сія, втирає сльози
 І говорить тее слово:
 „Не ридай, моя дитино!
 Адже знаєш, що всесильна
 Мати є землі богиня,
 Що й богам непереможні
 Є святі її закони“.

Та ще дужче заридала
 Істар, ясная богиня
 І ламає білі руки
 І говорить тее слово:

„Ні, якії-ж то закони?
 Се є зависть тої відьми,
 Се погана низька злоба!
 Не покину я ридання,
 Не зупиню сліз потока,
 І думками не спочину,
 Поки з темного прибутку
 Не добуду друга свого.
 Я піду, піду, мій батьку,
 В непросвітну безодню,
 Стану їй самій до ока,

Кину їй в лице докором.
 Поборюся з нею, батьку,
 Та не силою ручною,
 І не зброєю зо спіжу,
 Але серцем і чуттям“.

І пішла блискуча Істар,
 І всі думи, всі бажання
 Обернула в ту країну,
 Відки вороття не має;
 В той далекий край гнилизни.

Істар, Сінова дочка
 Обернула весь свій помисл
 На те сховище зотління,
 На житло Іркалля,*) бога;
 На той дім, де входять всі,
 Але виходу не мають;
 На той шлях, що йде ним кожний,
 Та віхто не повертає;
 На пробуток, де прихожий
 Тінь знаходить замість світла,
 Де поживою є порох,
 І де стравою є глина,
 Де не видно дня ніколи,
 Де житлом є вічний морок,
 І де тіні, наче пташки,
 Знай літають під склепінням;
 Де за всяким, хто входить у браму,
 На землі виростає могила.

*) Дословно—великий дім, грецький Гадес.

Істар підійшла до брами
 Невідмінної країни,
 Відки вороття немає,
 І придверному, що був там
 Коло брами над водою,
 Свою волю висловляє:

„Вартовий о цього місця,
 Відчини мені сю браму!
 Відчини мені ворота,
 Щоб ввійшла я до нутра!
 А як брами не відчиниш,
 До нутра мене не вступиш,
 То я кинуся на браму,
 Поламаю всі завіси,
 Порозвалюю одвірки,
 І замки всі розіб'ю.
 Випущу мерців відсіля,
 Мов вовків голодних стадо,
 Щоб живих вони пожерли.
 І на світі швидко буде
 Більш мерців, аніж живих“.

Вартовий уста рсзкривши
 Відозвався так до Істар,
 До блискучої богині
 Ось які слова сказав:

„Не сердись на мене, пані
 Не роби так, як говориш!
 Я спішу твоє бажання
 Передать моїй богині,
 Цариці великих богів“.

Воротарь війшов у сажу
 Всемогучої княгині
 І отсі слова сказав:

„О, царице сього міся!
 Істар тут, твоя сестра.
 Прейшла велику воду,
 Що від соняшного світа
 Ділить нас.
 Бачиться, вона зневажить
 Захотіла заборону
 Невідмінного закону“,
 Аллята, землі богиня
 Відкрива свої уста:

„Хто осмілився зневажить
 Невідмінні закони,
 Що життям смертю правлять?
 Всі ми, мов те сіяте зілля,
 А вони з твердої бронзи;
 Всі ми, мов трава зівяла,
 А вони, мов древо в цвіті.
 О, я знаю, що пригнало
 Ту сестрицю блідолицю
 Через гори, через море,
 Через ті великі води,
 Що від соняшного світа
 Ділять нас!
 Заздрість, заздрість се, що ярим
 Полум'ям горить у серці
 І жене її до бунту
 Проти вічного закона,

І жене її сюди,
 Щоб на прою зо мною стати!
 Та не їй зо мною пертись
 І на гутірку ставать!
 Ті могутні наші води,
 Мов гірські потоки рвучі,
 Мов великая потопа
 Хай на неї бухнуть всі!
 Хай живе ось тут при мужах,
 Що жінок своїх лишили
 Удовами!
 Хай живе ось тут з жінками,
 Що я вирвала з обіймів
 Мужів їх!
 Хай живе ось тут з синами,
 Що погибли передчасно,
 Всиротили матірок!
 Хай гризе тут власну душу,
 Наче хліб!
 Кров свою хай п'є ось тут,
 Наче воду із потока!
 Поспішайся, воротарю
 Відчини їй нашу браму
 І зніми одежу з неї
 По старинному звичаю!“
 Поспішає воротарь,
 Відчиняє темну браму.
 „Війди, богине!
 Твоя сповниться воля.
 Радісний прихід твій буде
 Для підземної палати“.

Вона ввійшла у першу браму.
Він доторкнувсь її
І зняв великую корону,
Що над чолом її ясніла.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
Зняв великую корону,
Що чоло мое вкрашала?“

„Війди, богине,
Землі великої цариці
Закони так велять“.

Вона ввійшла в другу браму.
Він доторкнувсь її
І познімав ковтки із вух її.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
Познімав ковтки блискучі,
Що в ухах моїх ясніли?“

„Війди, богине!
Землі великої цариці
Закони так велять“.

Вона ввійшла у третю браму.
Він доторкнувсь її
І зняв намисто дорогее,
Що в неї висіло на шиї.

„Чом ти, чом ти воротарю,
Зняв намисто дорогее,
Що мою вгинало шию?“

„Війди, богине!
Землі великої цариці
Закони так велять“.

Вона ввійшла в четверту браму.
Він доторкнувся її
І зняв одержу довгу, що
її вкривала тіло.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
З мене зняв одержу, довгу
Що мое вкривала тіло?“

„Війди, богине!
Землі великої цариці
Закони так велять“.

Вона ввійшла у п'яту браму.
Він доторкнувся її
І зняв із неї пояс
Камінням дорогим набитий,
Що стан її стискав.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
Зняв із мене добрий пояс,
Дорогим камінням вкритий,
Що обхоплював мій стан?“

„Війди, богине!
Землі великої цариці
Закони так велять“.

Вона ввійшла у шосту браму.
 Він доторкнувсь її
 І з неї познімав перстені,
 Що руки й ноги їй вкрашали.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
 Познімав мені браслети,
 Що вкрашали в мене руки,
 І вкрашали в мене ноги?“

„Війди, богине!
 Землі великої цариці
 Закони так велять“.

Вона ввійшла у сьому браму.
 Він доторкнувсь її
 І з неї зняв ослону,
 Що закривала соромність її.

„Чом ти, чом ти, воротарю,
 Зняв із мене сю ослону,
 Що вкривала сором мій?“

„Війди, богине!
 Землі великої цариці
 Закони так велять“.

Тоді богиня Істар
 Ввійшла в пробуток вічний,
 В країну, де ніколи
 Не має зміни.

II.

Землі всесильная княгиня
Побачила сестру свою
І не могла свого гніву скрити.
„Чого прийшла сюди, бліда?
По що в душі своїй приносиш
Зухвальство й злість?
Чи думаєш на прю зо мною стати,
Уст своїх подихом марним
Закони вічні перегнути?“

Не втерпіла богиня Істар,
Уста свої розкрила
І все важке горе серця свого
В прокляттях вилила страшних.

Землі всесильная княгиня
Уста свої відкрила
І мовила до свого слуги,
До Намтара, дала йому приказ:
„Гей Намтаре, візьми сестру мою!
З моїх очей візьми сю божевільну,
Веди її у місце лютих кар,
Веди її на муки!
Хай очі ті її блискучі
Зожре сліпота!
Хай бедра її розкішні
Зв'ялить сухота!
Хай ноги ті її стрункі
Покривить лютий біль!
Хай те лице її рум'яне

Зв'ялить турбота!
 І хай оте її гаряче серце
 Втишить роспука!
 Нехай за всі провини
 Вона стражданням заплатить!“

І відвели богиню Істар
 У місце лютих кар.
 І застогнала вся земля жалібно:
 Не стало на землі любови,
 З ослицею осел не парувався,
 І не зближався до рабині пан
 З любовними речами;
 Не стало в пана волі до розказу,
 А у слуги до послуху охоти.

III.

Нассір, слуга богів великих
 Склонився перед Гішдубаром,
 І мовив так герой до нього:

„Нассіре, лети відсіля
 Перед трон богів великих,
 Перед трон ясного Сіна,
 Перед трон прабатька Еа,
 І скажи їм, що ти бачив.

Істар, ранняя зірниця,
 Істар, огнище любови,
 У підземний світ вступила
 І назад нам не верта.

Вже давно вона вступила
 У те царство тьми й зотління,
 Відки вороття нема.
 Стогне вся земля жалібно
 І любов на ній загасла.
 Не запліднює бугай корови,
 Не парується з ослицею осел,
 Не зближається в любови
 До невольниці господарь,
 І не стало в пана волі до розказу,
 А в слуги до послуху охоти“.

Нассір, слуга богів великих.
 Сповнив бажання Гішдубара
 І перед троном бога Еа
 Він повторив усі слова героя.
 Премудрий Еа, батько всіх богів,
 Могутню голову склонив
 І швидко думку він одну зловив,
 А кожна думка Еа — твір новий.
 І став відразу перед ним
 Ассусунамір,
 Післанець вітроногий.
 І говорив до нього батько Еа:

„Ассусунаміре, спіши
 До брам землі без повороту!
 Туди зверни своє лице.
 Сім брам в землі без повороту,
 В отім далекім царстві тління
 Нехай відчиняться перед тобою.
 Могутная землі богиня,

Цариця того краю
 Нехай тебе побачить
 І втішиться тобою.
 Та скоро ти згадаєш їй про Істар,
 Її сестру рум'яну,
 Вона спалахне гнівом,
 Уста її ригати-муть прокляття.
 Та ти не бійся,
 І жди, аж заспокоїться в її серце,
 Аж гнів її минеться.
 Тоді вели їй замовчати
 В імя богів великих.
 Ти гордо випростуй свій карк
 І передай їй наш приказ,
 Щоб Істар, світлую богиню,
 Пустила з безодні,
 Із краю зотління,
 Із місця кар.
 Іди-ж, оберни свою думку
 На бистру ту ріку,
 Що ділить край мерців від соняш-
 [ного світа.
 Іди і покоштуй води тієї,
 Щоб силу мав над нею“.

IV.

Велика цариця землі
 Почула прабатьків приказ
 І вдарила грудь кулаками
 І пальці свої покусала.

І був їй приказ не в приказ
І ласка була їй не в ласку,
І крикнула люто вона:

„Геть, Ассусунаміре, геть!
В велику, бездонну тюрму
Велю я тебе запроторить.
Підземного світа смітник,
Отсе буде страва твоя.
Підземного світа помийник,
Се буде для тебе напій.
Домівка беззахистних тіней,
Се буде палата твоя.
А паль і всі знаряди муки,
Се буде заняття твоє.
А голод і спрага до віку
Хай мучать тебе і твій плід!“

Та гордо, без ляку в душі
Стояв Ассусунамір,
Аж поки в грізної богині
Вспокоїлося серце,
Аж поки гнів її минувся.
Тоді велів їй замовчати
В ім'я богів великих
І ще раз повторив приказ
Прабатька Еа.

Грізна богиня підземелля
Уста свої відкрила
І мовила до адського слуги:
„Намтаре, слуго мій вірний,

Поспішай у місце муки,
 У безодню кар жорстоких!
 Виведи відтіля бранку,
 Ту сестру мою завзяту.
 Хочу бачити, чи муки
 Вже зломали в неї серце,
 Вже розбили те завзяття,
 Що сюди звело її.“
 Намтар, воротарь пекельний
 Поспішає в місце муки,
 У безодню кар жорстоких,
 Та ще швидче поверта.

„О богине! О богине!
 Страх трясє всім моїм тілом
 І пройма мене до кости!
 В місці мук і кар жорстоких
 Без краси і без подоби,
 В струпах, ранах, лютім болю
 Не живе, але конає
 Істар, ох, твоя сестра.
 Та всі кари і всі муки
 Не зламали в неї серця,
 Не перемогли завзяття,
 Не змінили в неї дум.
 Не хотіла вийти Істар
 Із страшного підземелля,
 Поки славний Еабані
 Знов не верне до життя“.

Спалахнула гнівом лютим
 Всемогучая княгиня,

Пані в царстві мук і тління.
 Спалахнула — і поблідла,
 І мовчала довгу хвилю,
 Потім ось що прорекла:

„Га, вже бачу, ясно бачу,
 До чого воно доходить:
 Тут приказ прабатька Еа,
 Там упертее завзяття.
 І безумна, дика пристрасть
 Божевільної сестри.
 За для них мені зламати
 Віковічні закони,
 Що життя від смерти ділять?
 За для них мені байдужно
 Зруйнувати всі основи
 Правосуддя в моім царстві?
 Добре, хай і так вам буде!
 Я невинна, піддаюся
 Волі зверхників богів“.

І до Намтара сказала:
 „Намтаре, слуго мій вірний,
 Нуж, іди, зруйнуй палату
 Правосуддя!
 Розвали стовпи бронзові,
 Де написані закони
 Віковічні!
 Опрокинь престол судейський,
 Бо зступила з нього Правда
 У безодню.
 А тоді з країни пітьми

Виведи ту тінь марную,
 Того Ґенія земного
 Еабані!
 Проведи його за брами,
 Проведи його за воду,
 Посади там на престолі
 Золотому.
 А тоді зійди ти ще раз
 У безодню найтемнішу,
 У країну мук жорстоких,
 І сцілющою водою
 Покропи богиню Істар
 І віддай їй давний вигляд,
 Виведи її відсіля
 Геть на світ!“
 Все, що мовила богиня,
 Все зробив послухний Намтар.
 Зруйнував палату суду,
 Розвалив стовпи законів,
 Опрокинув Правди трон.
 І з країни пітьми вивів
 Того Ґенія земного,
 І провів його за брами
 І провів його за воду,
 Посадив там на престолі,
 Де сидів він за життя.
 Потім Істар у стражданнях
 Він цілющою водою
 Покропив, і знов вернула
 Давня їй краса й подоба.
 Відчинив їй першу браму
 І віддав їй ту ослону,

Що її вкривала тіло
 Відчинив їй другу браму
 І віддав їй ті перстені,
 Що вкрашали руки й ноги.
 Відчинив їй третю браму
 І віддав коштовний пояс,
 Що бхоплював їй стан.
 Відчинив четверту браму
 І віддав їй плащ барвистий,
 Що вкривав її усю.
 Відчинив їй п'яту браму
 І віддав цінне намисто,
 Що їй висіло на шиї.
 Відчинив їй шосту браму
 І віддав ковтки блискучі,
 Що в ухах її ясніли.
 Відчинив їй сьому браму
 І віддав ясну корону,
 Що чоло її вкрашала.

САТНІ І ТАБУБУ.

Оповідання про Сатні-Хамоіса, котрого частину подаю отсе в віршованім перекладі, дійшло до нас у однім неповнім рукописі, зладженім за часів Птолемея Філядельфа (284—246 перед Христом). Чи було воно тодіж і скомпоноване, чи може належить до давнішого часу, годі знати. В усякім разі автор кладе подію описану в повісти в дуже давні часи, коли ще єгипетські царі жили в Мемфісіі. Для свого перекладу я користувався перекладом проф. Масперо (P. Maspero, *Les contes populaires de l'Egypte ancienne, traduits et commentés. Paris 1889*). Епізод про Табубу був зрештою кілька разів друкований окремо по французькому в перекладі Росні (*Lex textes originaux, стор. 223—224*), котрим по троху користувався й я.

I.

Одного дня царевич Сатні,
 Проходячи по площі Пта,
 Побачив молоду дівчину
 Такої неописаної вроди,
 Що не було віде їй пари.
 Блискуче, дороге каміння
 Вкривало скрізь її;
 За нею йшли дівчата і раби
 Числом аж пятьдесят і двоє.

Зачудувався, задививсь царевич,
 Забув весь світ на неї дивлячись,
 В кінці слугу покликав молодого,
 Що йшов за ним, і так сказав йому:

„Іди за сею панною яє стій
 Аж до її домівки:
 Розвідай, як вона зоветься!“

Сквапливо молодий слуга
 Побіг сповнить його приказ.
 Він зупинив одну слугу панянки
 І запитав її ось так:

„Хто є ся пані?“

А слуга сказала:

„Се Табубу, дочка пророка з Бастіт
Володарка палати в Онктуї.*)
Вона спішить у храм
Молиться богові святому Пта.“

З тим парубок вернув до Сатні
І передав йому невольниці слова.
І мовив Сатні:

„Вертай, перекажи тій панні ось що:
Мене послав тут Сатні-Хамоіс,
Син самодержця Усірмарі,
І сі слова велів подать тобі:

„Я дам тобі три фунти злота,
Щоб провести з тобою
Одну годину.

Коли-ж противна будеш,
Я силою діб'юся свого.

Велю спровадити тебе

В таке таємне місце,

Де не знайде тебе ніхто до віку.“

Вернув слуга до панни Табубу

І знов заговорив до молодой

Невольниці і все їй передав.

Аж скрикнула вона від тих річей,

Немов від лютої зневаги.

Та Табубу сама до молодого

Післанця мовила ось так:

„Покинь із сею дуροю балакать!
Зближись до мене і кажи, що знаєш.“

*) Так звалось одно передміст'я Мемфіса

Зближився молодий післанець
До місця, де стояла Табубу,
І мовив так:

„Я дам тобі три фунти злата,
Щоб Сатні-Хамоїс,
Син самодержця Усірмарі,
Одну годину міг пробуть з тобою.
Коли-ж противна будеш,
Він силою діб'ється свого,
Велить спровадити тебе
В таке таємне місце,
Де не знайде тебе ніхто до віку.“

І відповіла Табубу:
„Іди, скажи царевичеві Сатні:
Я є свята, а не продажна жінка.
Коли бажаєш роскоші зо мною
Приходь в Бубасті до могого дому.
Там буде все готово,
Там роскоші зазнаєш ти зо мною
І не підгляне нас ніхто.
А тут на шляху я не зупинюся,
Як продажні дівки на роздорожу“.

Коли слуга вернув назад до Сатні,
Переказав йому докладно всі слова
Які вона сказала, ще й додав
Немов віщуючи лиху годину:
„Нещасний, хто там буде з паном
Сатні.“

II.

Велів собі приставить човен Сатні,
 І сів на нього й живо через Ніль
 Він переплив щасливо до Бубасту.
 Поперек міста йшов він все на захід,
 Аж поки дім один побачив
 Високий, мурами обведений довкола.
 Від півночі розкинувся гарний сад,
 А перед брамою було підсіння.
 Побачив кілька слуг поблизько Сатні
 І запитав у них: „А чий се дім?“
 Йому сказали: „Дім сей Табубу“

Пройшовши через браму в мурі,
 Сатні
 Спинився у саду напроти дому
 Гнеть сповістили Табубу, що князь
 Прийшов. Вона напроти нього
 Зійшла, взяла князя за руку й
 мовить:

„Кленись мені, що пошануєш дім
 Пророка із Бубасту,
 І пошануєш паню з Онктуї,
 Що ось стоїть перед тобою.
 В такому разі радок душею
 Введу тебе з собою в сю домівку“.
 Вчинив князь Сатні, що вона просила
 І з нею враз піднявся на сходи дому.
 І на горішній вийшовши поверх
 З красунею оглянув гарну залю:

Вона була прикрашена цятками
 З турків з лазурового каміння.
 Стояло там чимало пишних ліжок
 Покритих віссоном у золоті
 Чарки були завішені над ними.

В одну з тих чаш
 Живенько слуги налили вина
 І подали царевичеві Сатні.

А Табубу промовила до нього:
 «Будь ласкав, покріпися тут!»

Та він, увесь зворушений, відмовив.
 „Я не того прийшов тебе просити“:

Вона вдала, немов не розуміє,
 І наказала над огнем поставити
 Посудину. Живенько принесли
 Добірні страви й пахощі всілякі
 Приправлені для царського бенкету,
 І все поклали перед Сатні;
 Він забавлявся з Табубу, та все ще
 Дівочого її не бачив тіла.

Вкінці сказав царевич до дівчини:
 «Скінчім!... Ходім у внутрішні покої!
 Горить моя любов».

Вона-ж відмовила спокійно:
 «Сей дім—він твоїм домом буде,
 Та я є непорочна,
 Я не якась продажная дівчина.

Колиж на правду так бажаєш ти
 Зо мною пити солодощі кохання,

Спиши мені записаний листок
І дай мені писемно даровизну
Всіх твоїх скарбів і всього добра.»

Він, оголомшений її красою, мовив:
«Нехай прийде тут писарь і напише
Листи, яких бажаєш!»

Не забарився писарь появиться
І Сатні підписав для Табубу,
Лист присяжний, писемну даровизну
Всіх скарбів своїх і всього добра;
Що мав, усе те записав на неї.

III.

Оттак пройшла година, аж нараз
Донесено царевичеві Сатні:
«Прийшли сюди твої дрібні діти
І кличуть тата.»
„Нехай вийдуть сюди“, — промовив
Сатні.

Почувши й сее вийшла Табубу
І надягла одержу прозорчасту
Із віссона і знов вийшла в покій,
Ясніючи немов за млою місяць.
І крізь тонесеньку тканину міг
Усю її тепер побачить Сатні.
Його любов страшенно розгорілась,
Про все, про все забув він від
бажання

І скрикнув:

„Табубу! Досить! Скінчим!
Ходім сповнити разом те, що знаєш!“

«Ні!—відреклася вона.—Сей дім—

Він буде твоїм домом.

Та я є непорочна,

Я не якась продажная дівчина.

Коли бажаєш ти сповнить зо мною

Своє бажання, то вели сим дітям,

Нехай підпишуться на нашім листі,

Що не жадатимуть з твого добра

Нічого від моїх дітей».

І се вволив їй Сатні.

Він привести велів своїх дітей,

Велів їм підписать на даровизні

Все те, чого хотіла Табубу.

Тоді сказав до неї:

«Ну годі! Хай вже раз те все

скінчиться!

Ходім у спальню, щоб сповнив я те,

За чим прийшов сюди.»

IV.

Вона-ж відмовила: «Сей дім—

Він буде твоїм домом.

Та я—нескверна,

Я не є дівка низького гнізда.

Щоб я сповнила те, чого бажаєш,

Вели вперед побить своїх дітей,

Щоб не відбили від моїх дітей
Твое насліддя!»

І Сатні, очарований любов'ю,
Й на се пристав!

«Нехай сповниться й се!—промовив
він,—

Щоб наситилася ненависть серця
твого!»

Тоді вона веліла повбивати
Дітей царевича перед очима батька,
І тіла їх веліла кріз вікно
Повикидять котам і псам на страву.
І поки звірі жерли тіло їх,
Царевич напивався з Табубу.

І знову він промовив до дівчини:
«Та годі вже!

Ходім сповнить моє бажання...

Таж все, чого хотіла ти від мене,
Все я сповнив тобі»

Вона відмовила: „Йди в сей pokій!“

Подався Сатні до покою й ліг

На ліжку з слонової кости і гебану,
А жар любви горів ще дужче в нім.

Ось надійшла і Табубу й лягла
Обік його на краю ліжка.

І Сатні руки простяга в знетямі,
Обняв чудове те дівоче тіло,

Притис до себе і сповнив нарешті
Свое гарячеє бажання.

БІДНИЙ ГЕНРИХ.

Канвою отсеї поеми послужила поема старонімецького поета XII віку, Гартмана фон дер Ауе, пз. Der arme Heinrich. Я не даю перекладу старого німецького твору і держуся ближче тої переробки, яку в 30-их роках нашого віку зладив Шаміссó (див. Chamissos Werke, herausg. v. H. Kurz, т. I, 230—240). Розуміється і сю переробку я не перекладав дословно.

49
Чий се замок, що там запустілий
У прекрасній Швабії сумує?
Хопта й папороть росте на сходах,
А сичі загніздилися у вежах.

Славний лицарь Генрих фон дер Ауге
До недавна панував в тім замку—
Цвіт лицарства, молодий вродливий
Чесний наче зеркало без казки,
І хоробрий і мов скеля вірний.
Щирий серцем, праведний душею,
Всім нещасним щит і охорона,
До пісень дотепний і до бою.

Та простер Господь свою правицю
Над сим лицарем, послав на нього
Болість злу, гидку та невлічиму,
Струп огидний, що проказа зветься.
І як був він уперед всім любий,
Так тепер з обридженням від нього
Відвернулись всі його знайомі,
Відцурались свояки найближші.
І прокляв пан Генрих у розпуці
День, годину, що на світ родився,
Побивався тяжко своїм горем,
Та не міг найти собі розради.

Він покинув замок свій високий,
 Свої добра здав на божу волю,
 Сам пішов у бідну хлопську хату,
 Там край ліса, в затишній долині
 Хутір був самотній, невеликий,
 В нім мужик жив, Генрихів підданий,
 От сюди болящий пан подався.

Добре кажуть: злого пана горе
 Радуге покривджених підданих,
 Але пана доброго нещастя
 Є підданим часто злом подвійним,
 Злий пан в горі сторонить з-далека
 Від підданих, мов від злого вовка;
 Але той, що в своїх слуг у горі
 Захисту шукає і притулку,
 І любов знаходить, щире серце,
 Певно сей не був для них злим паном.

Щире серце і любов велику
 Генрих пан найшов у хлопській хаті.
 Наче сина заходив слабого
 Сам господар; мов дитя безсиле,
 Так його пильнує господиня;
 А їх донечка, котру пан Генрих
 Часто жартом жіночкою кликав,
 Тільки й діла має, тільки й думки,
 Щоб його доглянуть, обслужити,
 Щоб йому то жартами то співом
 Приносити пільгу в лютім горі,
 Біль влекшити і грижу прогнати.

Третій рік оттак минув недузї,
 І важкою думкою занятий
 Бідний Генрих раз сидів на ліжку,
 А при нім господарь, господиня
 І дочка їх в кутику, край ліжка.
 І сказав господарь тее слово:
 «Пане, вам не тратити-б надії
 Адже є досить докторів мудрих
 В Мунпансіліє та у Салерні,—
 Там би ви поради попитали».

Пан на се всміхнувшись гірко, каже:
 «Був я в Мунпансіліє, в Салерні
 За порадою три роки тому;
 Много я питав докторів мудрих,
 Не найшов потіхи ні в одного.
 Лиш один подав мені пораду,
 Та таку, що ліпше-б і не чути.
 Лиш один є лік на тую болість,
 Та найти не можна сього ліку».

Хлоп на те: „Чудна́ се мова пане!
 Що за лік такий на тую болість,
 Що найти його ніде не можна?“

Мовить Генрих: «Здивувавсь чимало
 Й я, таку почувши майстра мову.
 Але швидко ясно мені стало.
 «Приведіть мені— говорить доктор—
 Непорочну, чистую дівчину,
 Що за вас сама, по добрій волі
 Вмерти схоче і живцем із груди

Дасть собі живеє серце винять—
Отсе й буде лік на вашу болість».

І оба замовкли. Тихо стало.
Похилились голови мужичі,
Лиш зітхнула сее слово вчувши
Їх дочка в куточку коло ліжка.

Ніч прийшла, лягли старі обое,
При ногах їх спать лягла дівчина,
Та важка її проймає дума,
Гонить сон від неї люте горе,
Що згадає бідна свого пана,
То з очей річками ллються сльози,
Батьку й неньці ноги обливають,
Їх зо сну смачного пробуждають,

І пита отець свою дитину:
„Що се, доню? Ти чого так плачеш?
Та мовчить дочка, не каже й слова.
І питає батько вже і з-грізна:
„Що ти плачеш, не даєш нам спати?“
Та мовчить дочка, ще гірше плаче.
Жаль зробилось батькові старому,
Лагідно почав її промовляти,
Щоб сказала, що їй серце тисне.

„Що згадаю, тату, свого пана,
Що згадаю його люті муки,
Що згадаю, як він добрий, щирий,
То з очей самі ті сльози ллються.“

А на те сказали батько й мати:
„Правду кажеш се, дитино люба!

Добрий, щирий пан наш, ані слова,
 То щож сльози ті йому допоможуть?
 Бог простер над ним свою правицю,
 Божа воля! Цить, не плач, дитино!"

Так вони зацитькали дівчину,
 Та вона не спала всю ту нічку,
 І весь день німа, сумна ходила.
 І знов ніч, лягли всі трое спати,
 Та не спить дівчина у постелі.
 Дивне щось наклюнулось у серці
 І росте, всю душу обгортає,

По своєму гне і ум і волю.
 Аж як стала міцно й непохитно
 Думка та в душі її: віддати
 Свому пану кров свою і серце,
 Аж тоді їй легко, ясно стало.
 Та нова вродилася турбота
 І трівогою зціпила душу:
 Чи дозволять рідні батько й мати,
 Чи дозволить Генрих, пан ласкавий,
 На сю жертву? Се згадала бідна,
 І лились з счей річками сльози,
 Батьку й неньці ноги обливали,
 Їх зо сну смачного пробуждали.

І підвівшись, строго мовить батько:
 „Нерозумна, вперта ти дитино!
 Що надармо сльози ллеш, нас
 мучиш?
 Бог один лиш може тут порадити!"

А вона їм відмовляє зтиха:
 „Отже мовив пан наш, що для нього
 Є один, один іще ратунок.
 Чом же я не маю бути варта,
 Щоб йому отим ратунком стати?
 Батьку, мамо, молю вас, благаю,
 Не спиняйте ви моєї думи,
 Най я з Богом кров із серця свого
 Радісно віддам за пана мого!“

Мова ся старих прошибла жахом,
 І сказав перехрестившись батько:
 „Боже що се говориш ти, дитино?
 Чи ти знаєш, що се ти сказала?
 Ще ти злої смерти не видала;
 Безрозумно рвешся на се діло.
 Ні, покинь ті мрії непотрібні
 Спи і нам не вгаюй сну по праці!“

І затихла—та не спить дівчина,
 Сон її не брався всю ту нічку,
 І весь день німа, сумна ходила.
 Ніч прийшла, лягли всі трое спати,
 Та рида дівчина у постелі:
 Із очей течуть річками сльози,
 Батьку й неньці ноги обливають,
 Їх зо сну смачного пробуждають.

Підвелась зо сну старенька мати,
 Строго мовить до дочки небоги:
 „Що се ти задумала, нещасна?
 Ти, котру під серцем я носила,

Котру з болем на сей світ родила,
 Ти, що мала бути нам підпора,
 На старії літа підпомага,
 Дома втіха, у людей пошана, —
 Хочеш власну душу погубити,
 Молодий свій вік занাপастити,
 Нас старих на віки всиротити!“

А на се кріз сльози каже доня:
 „О, як би я слів могла дібрати,
 Щоб вам те сказать, що в серці маю!
 Батьку, нене, ви мої рідненькі,
 Чи-ж то я була вам зла дитина,
 Непокірлива та неслухняна,
 На пустее ласа, в злім уперта?
 Чи зазнали ви мене дурною,
 Чи не вчили ви боятись Бога,
 І людей любити? Не гадайте,
 Щоб нараз тепер науку вашу
 Я забула та розледащіла.

Не погублю я душі своєї,
 Ані вас покину сиротами
 Бог вложив мені сю думку в серце:
 Видно, се Його така вже воля,
 Видно, Він мене до себе кличе.
 Я про смерть не мрію легкодушно,
 Добре, пильно я їй придивилась,
 Серцем біль її прокоштувала,
 І вона вже не страшна для мене.
 Адже вмерти треба хоч на старість,
 Але важко старітися в горі.

А як дехто у гріхах вмирає,
То волів би був і не родитись.
А мені се Бог у ласці своїй
Посилає смерть без труда й горя,
У весні життя, велить віддати
Чисте ще своє дівоче тіло,
Чисту душу иншим для здоровля,
Чи-ж ся жертва в гріх мені влічиться,
А чи не в найбільшу заслугу?
Кажуть люде, що лицем я гарна
І всім тілом на причуд вродлива.
Погадайте, як я старша стану,
Кілько то покус мене чекає
І як легко гріх краси чіпаєсь!
А як навіть вийду з дому заміж,
То хоч буде милий муж для мене,
Вже не буде з ним мені утіхи,
Скоро лиш про пана я згадаю,
Що так мучиться, а через мене
Міг би був найти собі здоровля.
А як буде муж мені нелюбий,
То подвійне жде мене нещастя,
Бо з нелюбим жити я не хочу.
А тепер любовник найсвітліший
Є собі кличе, щастя прирікає,
Що не змилить, не мине ніколи.
А як пан мій любий через мене
Віднайде здоровля, то чиж можна
Мій рівнять короткий біль хвилевий
З тим добром, яке він всій країні
Довгі літа ще творити зможе?
І чиж вас я лишу сиротами,

Як його придбаю вам за сина?
 О подумайте, мої рідненькі:
 Як себе я не віддам для нього,
 Швидко в гріб вжене його та болість,
 Швидко инший пан у нас настане,
 А яка тоді чека нас доля?"

Мов ножем порізали по серці
 Ті слова старих вітця і неньку.
 Страх проняв їх; бо їм так здалося,
 Що якась таємна, владна сила
 З уст дитини їх проговорила.
 І не сміли довше спротивлятись.
 „Дух святий мабуть говорить з неї,
 Як із уст святого Миколая“—
 Мовили старі одно до ‘дного,—
 „Най же-ж буде, як сама бажає“.

Врадувалась сим словам дівчина
 І весело світу дожидала,
 Та ридали важко батько й мати
 Сидячи безсонні на постелі,
 Хлипали старі неначе діти,
 Руки дряхлиї слізми мочили,
 Світу ждали, Господа просили,
 Щоб сю ніч ще продовжив роками.
 От така то боротьба важкая
 В темну ніч ішла в мужицькій хаті
 У троїх мужицьких простих душах.

А як рано ясне сонце встало,
 Схопилась дівчина, одяглася

І до пана свого поспішила.

«Пане, ви спите?»—вона сказала.

«Ні, не сплю,»—відмовив бідний
Генрих.

«А як моїй жіночці там спалось?

І чого так вчасно завітала?»

«В вашій власній справі я приходжу,
Ваше власне зве мене тут горе.»

„Дякувать тобі, моя дитино,
Що ти так взяла собі до серця
Мое горе! Бог тобі стосотно
Надгородить ту любов велику,
Хоч мойому горю не поможеш.“

«Ні,» сказала радісно дівчина,
І її очиці заблищали,—

«Я гадаю, що поможу таки.

Ви-ж казали, що один ратунок
Є для вас, коли-б дівчина чиста
Добровільно смерть для вас

приймала.

Я дівчина, пане, я ще чиста

І не хочу жити дня одного,
Доки ви так мучитесь страшенно,
А здоровля ваше в моїй крові.

Пане мій, візьміть сю кров і жийте,
Я дівчина бідна, що я варта!

Ви-ж усього краю честь, оздоба.
Ідьмо до Салерна, я готова!»

Диву дався, вчувши се пан Генрих.
 Диву давсь, ухам своїм не вірить.
 А потому жалісно всміхнувся.
 „Спасибі тобі, моя дитино!
 Виджу я любов твою велику
 І твою велику відвагу,
 Та не можу я її прийняти.
 Спасибі тобі й за сее слово,
 На яке ніхто з найблизших моїх
 Не здобувсь. Досить мені і того,
 Щоб пізнати, як мене ти любиш.
 Але їхать до Салерна, доню,
 Не мені вже! Ти покинь сю думку!
 Швидко йнший лікарь тут прибуде,
 Що весь біль на віки заспокоїть—
 Всякі инші ліки не для мене.“

І заплакала дівчина гірко.
 «Боже—каже—що-ж то я вам винна,
 Чом я вам не мила, що без серця
 Ви мою відкидете жертву?»

«Жіночко,—сказав їй бідний
 Генрих,—
 Ти говориш мов мала дитина,
 Що напресь чогось і не міркує,
 Чи се їй на користь, чи на шкоду;
 Як чого забাগне, дай їй зараз.
 Нині дасть щось, завтра пожаліє;
 Так і ти пожалуєш, дитино,
 Бо то смерть страшне, не легке
 діло!»

Та спокійно мовила дівчина:
 «Пане, мало ви мене пізнали.
 Не кажіть сього не досвідившись!»

Сумно мовив далі бідний Генрих:
 «А при тім же ти не одинока,
 В тебе батько є й старенька мати,
 Що-ж вони на сєє скажуть, доню?»

Не рекла на се ніщо дівчина,
 Лиш покликала вітця і матір.
 Гірко плачучи старі припали
 Коло ліжка Генриха обсе.
 «Пане, — кажуть, — видно Божа воля!
 Ми три ночі їй се відмовляли
 І словами і слізми гіркими.
 Та сильніша в неї тая думка,
 Ніж намови наші й наші сльози.
 Тож прийми від нас дитину нашу,
 Чень дасть Бог тобі поздоровіти.»

І заплакав гірко бідний Генрих,
 Перший раз заплакав в своїм горі,
 І з сльозами враз в душі зболіла їй
 Сильна жадоба життя, здоровля
 І всіх радощів життя проснулась.
 Буť здоровим! чуть себе свобідним
 Від страшної слабости! Ся думка
 Всякі інші почуття зглушила
 У душі його, і він промовив:
 «Добрі люде, Бог вам надгородить
 Сю любов нечувану, велику, —

Я її надгородить не зможу,
Хоть би все вам дав, що світ дать
може.

Як так незмінна ваша воля,
То нехай же буде так! Приймаю
Вашу жертву й вашої дитини.»

Залунав великий плач загальний
При сім слові у мужицькій хаті:
Гірко плакали отець і мати,
Що ще доси надіялись тайком,
Що пан може не прийме їх жертви;
З радости заплакала дівчина,
Та вона всміхнулась зараз втішно;
З туги за життям заплакав Генрих,
Та при тім і жаль йому зробився
Другого життя, що мало згинуть,
Щоб йому життя й красу вернути.
Лютій сумнів гриз зболілу душу,
Чи не грішне почина він діло,
Чи не завагує ся дівчина,
Чи не буде жертва та даремна?
Та успокоїла усіх дівчина,
Всім відваги додала і віри,
Всіх впевнила певністю своєю.

До Салерна лагодиться Генрих,
Квапить слуг, за гори рветься
духом,
А ще більше рветься там дівчина,
Пишно вбрать велів її пан Генрих
У атласи, шовки дорогії,

Мов до шлюбу молоду княгиню.
Та не рада строям тим дівчина
Бо одно у неї лиш на думці.

Надійшов день від'їзду. З сльозами,
З бодем в серці бідні батько й мати
Попрощали в вічну дорогу
Ту свою єдиную дитину;
За життя її ще мов покійну
Голосно оплакали небогу;
Та вона спокійними словами
Потішала їх, і мов до шлюбу
Вибираючись, їх руки й ноги
Цілувала і слізки росила.

Ось вони прибули до Салерна.
Зараз доктора найшов пан Генрих
І веде до нього він дівчину.
«Майстре»,—каже,—ось то та дівчина
Рада вмерти, щоб мені вернути
Силу і здоровля, як ти мовив.»

Диву дався доктор сивоусий,
Глянув на дівчину і подумав:
Певно пан їй наказав, грізьбою
Всилував її на сее діло.
І сказав до Генриха се слово:
«Відійдіть лише на хвилю, пане,
Мушу з нею дещо в штири очі
Побалакать.»

Віддалився Генрих.

І встромивши острий, проникливий
Погляд свій в лице дівчини, доктор
Так почав до неї говорити:

„Не лякайся мене, моя дитино,
А признайся мені по божій правді:
Пан велів тобі отсе зробити?
Випросив у тебе се, а може
Виміг і погрозами, неправда?“

„Ні, не правда!—відрекла дівчина,—
Я сама по своїй добрій волі
Зважилась на се і ледво пана
Упросила, щоб приняв сю жертву.“

І ще дужче здивувався доктор,
І сказав: „Дитино нерозсудна,
Ти сама не знаєш, що говориш.
Жити ще тобі та веселиться,
А не думати про смерть страшную.
Чи ти знаєш, що тебе чекає,
Страх який, які страшенні муки?
Аджеж знаю, що сам встид дівочий
Не звелить тобі під ніж відкрити
Нижню грудь твою. А сього-ж мало.
Я-ж тебе цілком роздіти мушу,
Шнурами зв'язати руки й ноги,
До залізних кілець прив'язати,
Краяти ножем живеє тіло
І пилюю пропиляти ребра,
Поки зможу руку в грудь уткнути.
Буду в груди лапати рукою,
Поки вловлю серце трепетливе.

Ти жива ще будеш, все меш чути.
 А як серце я візьму рукою,
 Буду торгать жили кровяносні,—
 Ти жива ще будеш, се ще вчуеш.
 Аж як жили я порву, і серце
 Вийму з груди,—ні, мене самого
 Дрож проходить і мороз проймає
 На сю думку!... А що найстрашніше:
 Як посеред всіх тих болів лютих
 І страшних, яких іще ні-одна
 Не терпіла ніжная дівчина,
 Як в оті тяжкі конання хвилі
 Ти в нестерпній муці хоч раз
 крикнеш,
 Хоч зітхнеш, хоч думкою самою
 Пожалієш сього вчинку свого,
 То даремна вся твоя посвята.
 Пану смерть твоя не вчинить пільги,
 А твоє життя пропало марно.
 Схаменись, дівчино необачна,
 Відійди, ще можеш все відкликать.“

Та всміхнувшись мовила дівчина:
 „Спасибі вам, пане мій любезний,
 Що ви щиро правду всю сказали,
 Що мене за смерть ось тут чекає.
 Я за се скажу вам цілу правду.
 Признаюсь, що я тепер боюся,
 Щоб не попсувалось наше діло,
 А боксь я вашої тривоги.
 Задрожить мабуть рука вам, пане,
 Не спіймати вам мого серця,

Не порвати жил у моїй груді!
 Бо все те, що ви мені сказали,
 Скорше личить бабі ніж мужчині.
 Сміло, пане! Сміло ріжте, крайте,
 Я, дівчина, все стерплю, без жаху!
 Не на те-ж я аж сюди прибула,
 Щоб в останній хвилі відступати.
 Та й чи довго потріває мука?
 І не день і навіть не годину!
 А за се мій пан здоровий стане,
 Я-ж на вічне життя заслужу.»

Остовпів із диву доктор сивий.
 Смілості, рішучості такої
 Не стрічав ніколи у дівчини.
 «Га,—сказав—як так, най так і
 буде!»

І повів її він до світлиці,
 Де ждав Генрих на кінець розмови
 Живо к доктору звернувся хорий
 І тужливо скрикнув: «Ну, що ж,
 доктор,
 Чи ще буду я живий, здоровий?»

Спокоїно відмовляє доктор:
 „Щож, дівчина ся, то справді чудо.
 Не вжахнулась всіх страховищ смер-
 ти

І охотно йде на смерть кроваву.
 Тож, здається, добре вдасться діло.
 Ви тепер рішайте, пане: різать,
 Чи не різать? Се від вас залежить.“

І долонями закривши очі
Глухо зойкнув Генрих. „Ріжте,
пане!“

Ось за руку взяв дівчину доктор
І сказав: «Ходім сюди, небого!»
Радісно пішла вона, та звільна,
Важко йшов старий. Перед дверима
Зупинивсь, ключа шукав в кишені,
Потім довго шпортався коло замка,
Все чекав, що Генрих скаже: «Стій-
те!»

Але Генрих не сказав нічого.

Увійшли обое до робітні,
І замкнув, ще й засувом засунув
Зразу доктор двері за собою.
Озирнулась по склепу дівчина:
Скрізь кліщі і гаки, скла і труби,
Дивоглядне і страшне знаряддя,
Черепи і кости чоловічі,
І великий стіл на середині,
Весь червоний, з гаками й лануами,
А на нім лежать ножі блискучі,

„Роздягайся!“ — до неї мовив доктор.
Радісно вона й поспішно з себе
Одіж верхню скинула, та спідню,
Щоб не гаять часу, здерла зразу,
Шарпнувши, у швах все розпорола,
І без жаху і без встиду стала
Зовсім гола перед сивоусим.
Як красу її старий побачив,

Що, здавалося, не мала пари
 В світі,—так йому щось серце стисло,
 Мов кліщами. Ся чудова квітка
 За годину серед мук загине!
 Та не дав сього пізнати по собі,
 Але строго далі їй говорить:
 „Виліз тут на стіл сей і прострися!“
 Радісно простерлася дівчина.
 Він ременями їй руки й ноги
 Причепив до кільців металевих,
 Прикрутив ще й клямрами в суглавах.
 А потому ніж узяв у руки.
 Ніж широкий був, блищав зловіще,
 Та його потребувавши пальцем,
 Бачив доктор, що він притупився.
 От узяв він камінь мармуровий
 І почав не кваплючись, помалу
 Ніж острити, по робітні ходя.
 Острить, острить, пальцем потребує,
 Буркне: „Ще не острє!“ й остриє далі.

Бідний Генрих сам лишився в залі,
 Сам лишився ждати кінця і ліку.
 Зразу силувався ніщо не думати,
 Потім рад був думати про здоровля,
 Про нове життя й нові утіхи.
 Та мішались в голові ті думи.
 Те страшне, що мало за хвилину
 Статись тут близенько, за стіною,
 Наче змора налягло на душу.
 І до свого серця мовив Генрих:
 „Серце ти моє, зболіло, бідне,

Будь тепер на хвилю кам'янее!
Лиш хвилину, потім все минеться!..

Але серце мучилось, боліло,
І йому спокою не давало.
Дармо він твердив разів по десять,
Що вона-ж сама того хотіла,
Що вона хотінням тим щаслива,
Що коротке жде її терпіння,—
Серце в нього мучилось, боліло,
Роскидало ті слова на вітер.

А як вчув він, що там за стіною
Доктор ходить, острить ніж об камінь,
То зняла його тривога дика,
Піт холодний обілляв все тіло;
І мов дикий звір почав він бігати
По покою, поки невеличку
Шпарку не знайшов коло одвірка.
Ось туди протис він бистрий погляд
У робітню, і заздрів дівчину
На столі прив'язану ремінням,
В нагій красоті пренепорочній;
І душа у його стрепенулась,
А з її глибин найтаємніших
Розляглося тривожнее стогнання.

„Боже, що роблю я окаяний!
Те, що божий суд наслав на мене,
Хочу змити кров'ю сестриною!
Ту крихітку втіхи світової,
Радощів марних, забав нікчемних

Окупить нечуваним убійством!
 Господи, додай мені Ти сили
 Донести свій хрест аж до могили,
 А не брать на душу кров невинну,
 Не шукать у злочині ратунку!“

І він скочив з силою розпуки,
 І заграмав до дверей руками,
 Термосив за скоблі і завіси
 І кричав: „Лікарю, слухай! слухай!“

А лікарь відмовив з середини:
 „Зараз, зараз, ще зажди хвилину!“
 Та не ждав, ще дужче грамав Генрих.
 „Відчини, лікарю, я щось маю“...

«Зараз, зараз!—відмовляє доктор,—
 За хвилину вже по всьому буде»
 „Ні—кричить в розпуці бідний Генрих,
 Я не хочу, щоб було по всьому!
 Стій, не ріж її, лиши живою!“

Упустив із рук і ніж і камінь,
 Вчувши тее слово, доктор сивий,
 Відчинив йому що духу двері.
 Генрих входить, лиш одно і бачить:
 На столі прив'язану дівчину.
 Наближаєсь і слізми гіркими
 Обливаючись говорить: «Доктор!
 Відв'яжи її! Ніколи в світі
 Не позволю, щоб для мене, трупа,
 Ангел сей пролив хоч краплю крови.»

Що на мене Бог зіслав, те буду
 Сумирно терпіти аж до смерти,
 Та не дам Їй мучитись за мене.»

І оба швиденько розв'язали,
 Розкували зі стола дівчину
 І веліли їй убраться живо.
 Та вона заплакала тяженько
 І ридаючи сказала: „Що-ж я
 Завинила, чим я показалась
 Непригожою на те, щоб кров'ю
 Свого пана до життя вернути
 І собі нове життя здобути?
 Пане, пане, що се ви зробили!
 Світ вас смілим, мужним величає,
 І я вас таким вважала доси,
 Та на вас я гірко ошукалась.
 Боягуз ви і бабської вдачі,
 Не могли знести того й здалека,
 Що на собі я знести готова.“

Слухав Генрих сі слова докору,
 Та вони не то що боліли,
 А були немов вода цілюща
 На його зболілу, скорбну душу.
 Але в тій же хвилі вчув ще иншу
 Дивну розкіш, мов би в нього в
 жилах
 Свіжа, чиста кров текти пустилась,
 А гидка, болюща шкаралюща
 З тіла, мов луска спадала з риби.
 Справді диво сталось! з тої хвилі

Біль його минувся і проказа
 Почла сходити з його тіла.
 Але радість ту глибоко в серці
 Ще сховав, не вірячи їй, Генрих.
 Щедро майстру заплатив за клопіт,
 Взяв сумну, заплакану дівчину
 І поїхав у рідну країну.

Та заким доїхав до границі,
 Вже минулись всі його терпіння
 І він став здоров, як був давніше,
 І пішла про се широко слава
 По всій Швабії. Збігались кривні
 І сусіди й близькі знайомі,
 Щоб витати лицаря з дороги
 По великім перебутім горі.
 Та ніхто не в силі розказати
 Тую радість, те велике щастя,
 Що зазнали мужики убогі,
 Батько й мати дивної дівчини,
 Бачивши, що їх дитина з паном
 Поверта домів жива й здорова.

А за місяць чи за два потому
 Як жеж то змінивсь високий замок
 На горі в прекраснім швабськім краю!
 Грають коні по подвірю в коло,
 Стрійні слуги коло них снуються,
 Клекотить життя по всіх покоях,
 І товпляться гамірливі гості.
 Се пан Генрих славний пир справляє:
 Запросив на нього всіх знайомих,

Всіх сусід і всю рідню найблизшу.
 А як всі зібрались там у залі,
 То вийшов господар поміж гостей
 І за руку вів свою дівчину
 І оттак сказав до всіх зібраних:

„Слухайте, панове товариство!
 Бог зіслав на мене скорб велику,
 І велику в скорби тій потіху,
 Бо я в ній найшов велике серце,
 Що себе само мені хотіло
 В жертву дати. А тепер скажіте,
 Чим за се віддякувати можу?“

І сказали всі там однодушнє;
 „Як би все віддав ти, що лиш маєш,
 То й сього мабуть було би мало.“

„Щож я маю?—мовив далі Генрих.—
 Лиш одне: те тіло, що з могили
 Піднялось через отсю дівчину.
 Серце те, що щастя найчистіше
 Взнало аж через отсю дівчину.
 Душу ту, що красоту душевну
 Вбачила найкращу в сій дівчині.
 Їй усе те віддаю, єдиній.“

Всі сказали: „Так і слід, наш брате.“

І почався славний пир весільний,
 Якого ніхто ще не затамив.

Довгий час жили вони обое,
 А при них старі отець і мати.
 пішла про них широко слава.
 Що не вмере до віку, не поляже.

ПОЕМА ПРО БІЛУ СОРОЧКУ.

Основу сеї поеми взяв я з хорватської вірші, що її найшов Фран Курелац і видав у своїй збірці хорватських пісень, Fran Kurelac Junacke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga, Zagreb 1871, стор. 138—147). Курелац догадується, що опублікований ним хорватський текст, найденей ним у двох відписах із XV!Ів., є переклад із якоїсь старонімецької поеми зложеної мабуть у Відні. Ані про сей німецький оригінал, ані про того, хто і коли переклав сю поему на хорватську мову (інтересно, що переклав коломийковим розміром, хоч і неримованими куплетами!) Курелац не міг дошукатися ніяких ближчих звісток. Він тільки догадується, що поемка, в хорватському затитулована „Alexander“, в німецькому мала титул „Die schöne Juliane“ (Jaske, стор LIII). Я також не дошукувався дальших жерел сеї поеми і подаю її так, як написав під вражіння хорватського тексту в осени 1897 р. Завважу, що Чайченко-ва „Дума про княгиню кобзаря,“ що має дуже подібну тему, з часі писання сеї поеми була мені незвісна.

Ой у вирій журавлі летіли.
По над Відень ключем простяглися,
Закликали журавля одного:
„Годі, годі на гнізді сидіти,
Ходи з нами у вирій летіти!“

То не в вирій журавлі летіли,
То збиралось славнее лицарство.
То збиралось у похід далекий
На турецьку землю ген за море.
То король німецький молоденький
Закликає лицарів хрещених,
Сам провадить Німців, Таліянців,
Щоб турецьку гордість присмирити
Загрібушу руку вкоротити.

Вже зібралось славнее лицарство,
Наче хмара Відень обступило.
Тут спочинуть між хрещеним лю-
дом,

Поки рушать в Буду по Дунаю.
Спочивають, коники сідлають,

Закликають лицарів із Відня:
„Годі, годі по дворах сидіти,
На турнірах копії ламати,
Величать в піснях красу жіночу,
В струни брязкать, мед-вино-співати!“

Нуте, нуте до святого бою!
 Притремо ми роги Мусульману,
 Проженемо Турка з Вифлеему,
 І заблисне славний хрест Христовий
 На соборі у Єрусалимі,
 І здобудем скарби незлічені,
 Що нагарбав Турок по всім світі.“

Жив у Відні лицарь у ту пору
 Олександр, знатний і побожний,
 Мав він вірну жінку Юліяну,
 Жили любо, як голуби в парі.
 Аж одної ночі із півночи
 Прокидаєсь зо сну Олександр,
 Прокидаєсь, тяженько зітхає,
 Далі так говорить до дружини:

«Юліяно, вірная дружино,
 Незвичайний сон мені приснився:
 Мов лечу я в криницю безодну,
 Поринаю в студену воду,
 Поринаю аж на дно глибоке,
 Там нахожу зерно золотее.
 І воно на верх мене виносить.
 Тричі в ночі я зо сну будився,
 Тричі мені сон той самий снівся.
 Видко горе він мені віщує,
 Видко чимсь ми Бога прогнівили.
 Слухай, люба, на що я наважив:
 Приберуся я в сталеву зброю,
 Пристаю до славного лицарства,
 Пристаю до Генриха міцного,

З ним піду я бусурмана бити
 Як загину—Бог гріхи відпустить,
 А як буде славна нам перемога,
 То й на мене тая слава спаде“.

Ізлякалась вірна Юліяна,
 Сльози ронить, біле личко клонить
 І до мужа тее слово мовить:
 „Олександр, господарю любий,
 Не ходи ти в той похід далекий!
 Серцем чую, щастя вам не буде.
 Не по правді король поступає,
 Султанові присягу ламає,—
 Ся неправда на вас всіх помститься.
 Як у тебе гріх є на сумління,
 Можеш дома Господу молитися.“

Олександр їй на се говорить:
 „Люба жінко не протився тому!
 Серцем чую, що се божя воля;
 Що Бог судить, того не минути.
 Ти живи тут тихо у господі,
 Доглядай порядку в нашім домі,
 Від усього злого бережися,
 А за мене, люба, не журися.“

Юліяна тихо слъози ронить,
 Сльози ронить, голосно зітхає,
 Поки сон їй не склепив повіки.
 В сні їй ангел божий показався
 І промовив ось яке слово:

„Юліяно, не протився мужу,
Та пошій йому сорочку білу,
Хай усе її на собі носить:
Доки будеш ти для нього вірна,
Доти буде та сорочка біла.“

Юліяна супокійна стала,
Принялася ту сорочку шити,
А пошивши мужові приносить
І словами любо промовляє:
„Олександре, господарю милий,
Ідь із Богом, де Бог тебе кличе!
Я тут буду за тебе молитися,
Буду вірно тебе дожидати.
А отсе тобі сорочка біла,
Щоб її носив ти у поході.
Поки буде ся сорочка біла,
Поти буду я для тебе вірна.“

Тихо, тихо Дунай хвилі котить
З міста Відня аж до міста Буди,
З міста Буди аж до Білгорода,
З Білгорода аж у Чорне море,
А за морем басурман панує.
Як ті хвилі поплило лицарство
До схід сонця на зустрічу горю.
Із лицарством лицарь Олександр
В ясній зброї на воронім коні.
Провожала його Юліяна
По Дунаю штирі милі шляху,
Провожала, плачучи прощала.
І стояла довго на дорозі

На шпильочку кручі кам'яної,
 Поки військо було видно в доді,
 Поки зброї блискали до сонця,
 Поки чути, ях їх коні ржали,
 Від конит їх земля стугоніла.
 А як шезли в вечеровій тіни,
 Юліяна до-дому вернула,
 Цілу нічку молилася Богу,
 Спокійно стала мужа ждати.

Ой рожево сонечко сходило,
 Та запало за кроваву хмару.
 То не сонце так рожево сходить,
 То лицарські стяги з вітром б'ються.
 А з переду король мсłodенький
 Наче квітка помежі квітками,
 Весь у зброї посеред лицарства.
 Весь він радість, певність і надія,
 В бій рушає, мало не співає,
 Рад на крилах за Босфор летіти,
 Впасти градом на карки турецькі,
 У Нікеї завтра ночувати.

Ой рожево сонечко сходило,
 Та запало за кроваву хмару.
 Пишно війська дійшли до Дунаю,
 Мов три ріки золотохвилясті;
 Пишно стали в Константинополі,
 На могуті човни посідали,
 А надія дула їм в вітрила,
 Тверда віра їх вела на беріг,
 Далі, далі в бусурманську землю.

Та не те їх за Босфором ждало.
 Край Анкири в бусурманськім краю
 Свій останній табор таборили.
 Обступила їх турецька сила
 І закрила, наче сонце хмара.
 Гей, погиб там король молоденький,
 Полягло лицарство коло нього.
 Хто не згинув на кровавім полі,
 Той кайдани двигав у неволі.

Олександр теж в полон попався.
 Хоч у бою він хоробро бився,
 Та не мав на своїм тілі рани.
 Тільки шаблю Турки пощербили,
 Ясний панцирь на нім порубали,
 Збили шолом з голови на землю
 І без зброї вхопили в неволю.
 Не багато там взяли в неволю,
 Всіх заледво штириста й чотирі.
 Всім їм руки назад пов'язали
 І погнали в путах до Нікеї.
 А за ними Турки з батогами,
 Перед ними агі й баші люті,
 А на списках голови лицарські.
 А передній ніс на вістре вбиту
 Королівську голову кроваву—
 Султанові найлюбіші дари.

У Нікеї баші і візіри
 Бенкетують чотирі неділі.
 А на п'ятій бранців паювали.
 І дістався бранець Олександр

Османові з міста Трапезунта.
 І погнав його Осман жорстокий
 У далеку, незвісну країну,
 У кайданах, але не самого,
 З ним ще вісім бранців християнсь-
 ких.

І велів їх у ярма зпрягати.
 Велів ними переліг орати.

Там минуло ціле боже літо:
 Олександр у ярмі хилився,
 Плуга тягав, важкі скиби краєв;
 Та сорочка все на ньому біла,
 Мов би тільки нині рано вбрана
 Здивувались погоничі Турки,
 Османові тее диво кажуть.
 І велів він бранця відпрягати,
 Перед себе привести негайно.
 Олександр Осмау вклонився;
 Сей до нього тее слово мовить:
 „Олександре, бранча-християнине,
 Що за диво: робиш ти все літо,
 Плуга тягнеш, тяжкі скиби краєш,
 Сам счорнів ти, мов земля святая,
 А сорочка в тебе сніжно біла,
 Хоч її ти не скидав ні разу?“

Відмовляє бранець Олександр:
 «Ой Османе, є тут справді диво.
 Є у мене вірна дружина
 Юліяна в славнім місті Відні.
 Як в дорозу мене виряжала,

То дала мені отсю сорочку
І сказала: „Господарю милий,
Ось тобі нова сорочка біла,
Щоб її носив ти у поході.
Поки буде ся сорочка біла,
Поти буду я для тебе вірна.“

То Осман почувши те диво,
Кличе свого бега Галанбега
І такі йому слова говорить:
„Галанбеже, витязю мій вірний
Ізбирайся в далеку дорогу
Аж до міста Відня над Дунаєм.
Допитайся там до Юліяни,
Що є жінка Олександра бранця,
Не пожалуй золота ні срібла,
Не пожалуй дорогих дарунків,
А найпаче хитрої підмови,
Щоб та жінка шлюб свій ізламала,
Із тобою нічку ночувала.:
Коли мудро сее діло справиш,
Дам тобі я срібла, злота много,
Ще й свого коня вороного.“

Галанбег не гаявся ні хвилі,
Щоб сповнити Османову волю.
Він до Відня живо прибуває,
Шле післанця у двір Олександрів,
Юліяну на розмову просить.
Юліяна гостя к собі просить
І до нього словами говорить:
«Ой ти гостю з далекого краю,

Що за вісти маєш ти для мене,
Що мене ти на розмову просиш?»

Відмовляє Галанбег на тее:
«Чи се ти є пані Юліяна,
Вірна жінка Олександра того,
Що є бравцем у турецькім краю
У Османа баші в Трапезунті
І в ярмі там чорну землю оре?»

Защеміло в Юліяни серце,
Закрутились у очицях сльози,
Та здержала лютий біль у собі
І спокійно бега запитала:
„А скажи по правді, гостю милий,
Чи той бранець здоров у неволі,
Чи там має хоч сорочку білу?“

Відмовляє Галанбег на тее:
„Не хорує муж твій у неволі
І сорочки не зміняв від року,
Та як сніг вона на ньому біла.
Ти-ж послухай, пані Юліяно,
Що тобі перекажу від нього:
Ізломай ти шлюбную присягу,
Перебудь зо мною сую нічку,
То кленуся тобі Магометом,
Швидко вийде муж твій на свободу.
А не схочеш ти сього вчинити,
То загине муж твій у неволі,
Не побачиш ти його до віку.
Защеміло в Юліяни серце,

Закрутились у очицях сльози;
 Та здавила лютий біль у собі
 І спокійно бегові сказала:
 «Гостю любий, пережди сю днину,
 Най сю справу добре обміркую.
 Бо важке як камінь твое слово,
 Як полинь гірке для серця мого.
 Завтра рано дам тобі я знати,
 Чого маєш ти від мене ждати.»

Юліяна цілу ніч не спала,
 Сльози ронить, ревне Бога молить:
 «Боже милий, дай мені пораду,
 Що чинити, щоб не поблудити?
 Сеж я в темнім борі заблудила:
 Відси пропасть, а відти безодня.
 Шлюб зломати—мужа слобонити?
 Мужа втратить—зберегти присягу?»

Аж над раном добре нагадала,
 Галанбегу карту написала:
 „Гостю милий, не дай того Боже,
 Щоб спознила я твое бажання,
 Осквернила мого мужа ложе
 І зломила те, що шлюбувала!
 Як я вірно додержу присяги,
 То сам Бог на мене ласкав буде,
 Мого мужа виведе з неволі.
 А як нині присягу зламаю,
 То себе згублю і мужа свого“

Се списала, зараз відіслала,
 А сама щось инше нагадала.

Роздобула все чернече вбрання,
 Взяла свої гуслі чарівнії,
 Серед ночі дім свій попрощала,
 Геть із Відня рушила в дорогу,
 А дві милі за містом у гаю,
 Там стояла капличка малая.
 Там зайшла раненько Юліяна,
 Скинула жіночі пишні вбори.
 Надягла чернечу довгу рясу;
 Обтяла жіночі пишні коси,
 Почепила бороду старечу,
 Через плечі гуслі пов'язала,
 Свої вбори в землю закопала
 І пішла на схід по над Дунаєм.

Мандрувала три дні без пригоди
 Стала третя нічка западати,
 Що за гамір в городі зробився?
 Сурми грають, ясні зброї світять,
 З під копита в коней іскри скачуть.
 І юрбами люд біжить цікавий
 На проїзжих Турків поглядіти.
 Бучно їде Галанбег із Відня,
 В коло нього двадцять яничарів,
 А прислуги ще й у двоє більше.
 Заїжджають на ніч до господи,
 Засідають до вечері живо.

Аж ось чути гуки на рундуці:
 Плачуть гуслі мов мала дитина,
 Не то плачуть, не то промовляють,
 То гудуть неначе пчїлка в маю,

Розбивають тугу наче хмару,
 Піднимають веселість у серці.
 Встали Турки, кинули вечерю.
 Їм музика слух заплонила.
 Галанбег ось на рундук виходить
 Поглядіти, хто так дивно грає.
 Коли бачить—черчик подорожній.
 То до нього чемно він підходить
 І словами приязно говорить:
 „Будь здоровий, черче подорожній!
 А куди се Бог тебе провадить?“

Відмовляє черчик подорожній:
 „Будь здоровий, пане мій ласкавий!
 Я мандрую з далекого краю
 До святого місця Палестини,
 До божого гробу на поклони“.

Врадувався Галанбег немало
 І черцеві тєє слово мовить:
 „Чесний отче, їдь ураз зо мною!
 Будеш ти нам у дорозі грати,
 Наші душі грою звеселяти,
 За се маєш три заплати в мене:
 Першу плату—коня верхового,
 Другу плату—страву у господі,
 Третю плату—захист у дорозі“.

Юліяна радо се приймала,
 З Галанбегом рушила в дорогу.

Мандрували чотирі неділі,
 Аж прибули в Іконію місто.

Тут говорить чернець подорожній:
 „Ой мій пане, боже Галанбеже,
 Ось тут наші шляхи розійшлися:
 Мені в право до божого гробу,
 Тобі в ліво до Османа твого“.

Відмовляє Галанбег на тее:
 „Чесний отче, вволи мою волю,
 Їдь зо мною до Османа мого!
 Звесели ти його душу грою—
 Певне того не будеш жаліти“.

Не перечить черчик подорожній,
 Їде з бегом до Османа паші.
 Як до міста полем доїжджали,
 То побачив черчик подорожній
 Бідних бранців при роботі в ярмах,
 А між ними й Олександра свого.
 У ярмі він аж дугою гнеться,
 Звисли руки від тяжкої муки,
 Почорніло личенько рум'яне,
 Лиш сорочка все на ньому біла,
 Мов би тільки нині зрана вбрана.

Прибуває Галанбег у місто,
 То Осман його до себе кличе
 І здалека сміхом зустрічає:
 „Галанбеже витязю мій вірний,
 Знать тобі не дуже пощастило,
 Не здобув у Відні ти побіди,
 Срібла злата заслужить не здужав,
 Ані мого коня вороного!

Ще сорочка в Олександра біла,
Ні крихітки не забрукалася“.

Відмовляє Галанбег по правді:
„Ой Османе, мій ласкавий пане!
Хоронив Аллах мене в дорозі,
Та я в Відні не здобув нічого.
А про те я не жалію ходу
Ані труду в далекій дорозі,
Ані кошту, що на ній потратив.
Бо побачив я велике диво—
Жінку бранця твого Олександра.
Її вроду я хвалить не буду,
Бо хто може вихвалити гідно
Дня віщунку, золоту зірницю
До схід сонця в пурпуровім блиску?
І хто може вихвалити гідно
Весняниї пахощі чудові,
Жайворонка металічні трелі,
Тихий чар криниці лісової,
Холод гаю, чи тишу півночі?
Та не так її чарує врода,
Як той блиск невинности сніжної,
Що ним постать вся її ясніє—
Як той запах чистоти святої,
Що вбиває всяку думку грішну,
Всякий порив низький в нашім серці,
Не пускає й помислу брудного,
Щоб хоч раз до неї доторкнувся.
Та найбільші в її оці чари,
І видніє рівна, сильна воля,
До добра незломна постанова.

Вірь мені, Османе, любий пане,
 Я-ж не є хлопчина головусий
 І з жіноцтвом діла мав чимало!
 Та коли сю жінку я побачив,
 Око в око з нею зустрінувся,
 А в душі мав свідомість погану,
 Що її повинен підмовляти
 На негідне, на ганебне діло—
 То такий я стид почув у серці,
 Мов на матір руку піднімаю».

Усміхнувся Осман на тую мову.
 „Ой мій друже, беже Галанбеже,
 Справді диво мусило там статися,
 Що тебе поетом зробило!
 Та се що за чоловік з тобою?“

«Ой Османе, мій ласкавий пане,
 Се є чесний черчик подорожній,
 Що мандрує до божого гробу.
 Він музика, пане, пречудовий,
 Всю дорогу веселив нам душу,
 Розгоняв своєю грою тугу.
 То я, пане, взяв його з собою,
 Щоб і ти знав солодощі тії,
 Щоб пізнав ти його тонів чари».

І велів Осман черцеві грати.
 Полилися чародійні тони,
 Полонили серце у Османа.
 І не міг від них він відірваться:
 День би слухав і цілую нічку,
 Пив би їх, мов спраглий зимну воду.

Так минули чотири неділі.
Промовляє черчик подорожній:
„Ой Османе, мій ласкавий пане,
Час мені вже тобі поклониться,
У дорогу дальшу збираться,
У дорогу до божого гробу“.

Відмовляє тут Осман черцеві:
„Жаль мені з тобою розставаться,
Та неможна й силою держати.
А за те, що своїх тонів чаром
Чарував ти мое серце досі
Розгоняв мою тоску так часто,
Веселив мене в тяжких годинах,
Я даю тобі багаті дари:
Срібло, золото, дорогу одежу,
Вороного коня верхового
І сторожу ще для супроводу“.
Відмовляє черчик подорожній:
„Ой Османе, мій ласкавий пане,
Не даруй мені ти срібла, золота,
Бо я Богу шлюбубав на бідність.
Не для мене дорога одежа—
Буде з мене сеї ряси досить.
Не прийму я й коня верхового,
Бо я Богу шлюбубався пішки
До святого гробу мандрувати.
І не шли сторожі ти зо мною—
Бог моя сторожа найпевніша,
Другий сторож—порожня кишеня,
А ще третій—гуслі ті співучі.
Та коли твоя велика ласка

Чим слугу свого вдарувати,
 То даруй мені одного бранця
 З тих, що там за містом в плузі
 орють.
 Та й ще дай нам лист на безпеку,
 Підпиши ім'я своє на ньому
 І привісь султанській печаті,
 Щоб нас Турки вільно пропустили,
 Кривим оком на нас не гляділи“.

Полюбились ті слова черцеві,
 Полюбились Османові дуже.
 Зараз каже дрібно лист писати,
 Злоті букви по рожевім полю,
 Шнур шовковий крізь папір продіти
 І печать велику прикріпити,
 А потому Галанбега кличе:
 „Ой мій друже, беже Галанбеже,
 Йди на поле з тим черцем у парі,
 Дай йому там бранця до вибору:
 Кого хоче, той його най буде?“

І подався Галанбег у поле
 Там, де в ярмах бідні бранці ходять.
 І говорить Галанбег черцеві:
 „Чесний отче, ось тобі ті бранці,
 Кого хочеш, щоб тобі пустити?“
 Відмовляє тут чернець розумно:
 „Ой мій пане, беже Галанбеже,
 Не моє тут діло вибрати;
 Кого хочеш, сам пусти зо мною!“

І говорить Галанбег черцеві:
 „Відпушу з тобою Олександра,
 Того бранця у сорочці білій.
 Не для нього се зроблю, їй Богу,
 А для жінки його Юліяни“.

Познімали з Олександра шлії,
 Розкували з рук і з ніг кайдани,
 І подався він з черцем в дорогу
 В Палестину до божого гробу.
 Як при божім гробі помолились
 І святому місцю поклонились,
 Подалися до рідного краю.
 А як вже до Відня наближались,
 Мали в город ще дві милі шляху,
 То засіли разом спочивати
 При каплиці в зеленій діброві.

„Олександрє—так чернець гово-
 рить —
 Друже любий, треба нам розстатися,
 Бо тут наші шляхи розійшлися.
 Ти наліво в Відень подасися,
 Я направо в монастирь свій мушу“.

Гей заплакав Олександр ревно
 І черцеві в ноги поклонився.

„Чесний отче, вічне вам спасибі,
 Що мене з ярма ви слобонили!
 Жити буду чи вмирати буду,
 А до віку ваш невольник буду,
 Все що маю, нехай ваше буде“.

Усміхнувся черчик подорожній,
 „Не обіцуй, Олександре брате,
 Більше того, ніж можеш здержати.
 Адже в тебе є сім'я лицарська,
 Є дружина вірна, молода!“

Відмовляє Олександр гріко:
 „Чесний отче, жаль мені на неї,
 Що почувши про мою неволю,
 Не подбала мене слобонити.
 Не хочу я більше жити з нею!
 В монастир'ю черці пострижуся,
 Щоб тобі по Бозі бути слугою“.

Усміхнувся черчик подорожній,
 Олександра він бере за слово:
 „Олександре, брате мій коханий!
 Коли се твоє лицарське слово
 І твердая, чесна постанова—
 Присягнися тут в отсій каплиці,
 Підпишися тут на сім папері,
 Що на ньому є печать турецька:
 Підпишися, що моїм слугою
 Хочеш бути, доки будеш жити“.

Олександр пристає на тее,
 У каплиці ширю присягає,
 На турецькій карті запис пише,
 А списавши віддає черцеві.
 Тут оба сердечно попрощались,
 Своїм шляхом кожний подалися:
 Олександр на битий гостинець,

Що до Відня по під гори в'ється,
 А чернець у гаю заховався.
 За хвилину в каплицю вернувся:
 Зняв із себе весь убір чернечий,
 Видобув свої жіночі вбори,
 Вмив лице криничною водою—
 І не стало тут черця старого,
 Появилась Юліяна краля.
 То прибравшись у жіночі вбори,
 Помолившись у каплиці щиро,
 Вона живо простими стежками
 У свій двір у Відень поспішила.

Там її свекруха зустрічає,
 Олександра старенькая мати,
 Зустрічає і словами лає:
 „Ей красуне, жінко віроломна,
 Де се ти так довго пропадала?
 Нема в тебе Бога ні сумління,
 Що таємно дім свій полишила,
 Ціле літо без вісти блукала,
 Певно любка иншого шукала“.

Відмовляє втішно Юліяна:
 „Мамко люба, не турбуйся мною!
 Вже я знаю, як себе правдати.
 Та послухай, що є в нас нового!
 Маю звістку певну через люде,
 Що сьогодні верне Олександр,
 Любий муж мій, а твій син коханий,
 Із неволі з турецького краю“.

Та свекруха гнівню відмовляє:
 „Болів би він там і пропадати,
 Ніж тут має на таке вертати!
 Не на радість він тобі явиться
 І не радість він собі застане“.

Та ось чути гомін вулицями,
 Здвиг народа валом напливає,
 Олександрів палац обступає.
 І лунають крики по під небо:
 „Олександр повернув з неволі!“

Вибігають його зустрічати
 Юліяна і старая мати.
 Юліяна з ним витаться хоче,
 Як подоба шлюбній жінці з мужем,
 Та свекруха її відпихає
 І словами гнівню промовляє:
 „Стій, негідна жінко, віроломна!
 Не посмій до нього доторкнутися!
 Нема в тебе Бога ні сумління.
 Ти безстыдно шлюб святий зламала,
 Ціле літо з дому пропадала,
 Десь за иншим любасом ходила“.

Затремтіла, зблідла Юліяна,
 До свекрухи жалісно говорить:
 „Най вам, мамко, Бог не пам'ятає,
 Що мене ви так позневажали
 Перед домом, перед всім народом!
 Олександре, любее подружжя,
 Не хочу витатися з тобою,

Не промовлю словечка до тебе
 І не з'їм з тобою ложки страви,
 Поки суд нас не розсудить правий.
 Видай завтра пишную гостину,
 Запроси всіх кривних і знайомих:
 Перед ними я до ока стану
 І поставлю своїх свідків вірних,
 А тоді вже най мене всі судять“.

Се сказала, сльози повтирала
 І сховалась у свої покої.
 Олександр мамі докоряє:
 Мамо, мамо, що ви наробили
 Любій стиду, а мені турботи!
 Юліяна чесна жінка, мамо,
 Я на се найліпший доказ маю.
 Ще як з дому у похід ішов я,
 То дала мені сорочку білу,
 А при тому сі слова сказала:
 „Доки буде ся сорочка біла,
 Доти, любий, буду тобі вірна“.
 І я мав на собі сю сорочку
 Рік, матусю, і ще й три неділі,
 І погляньте, вона й досі біла“.

Стара мати гнівом запалала,
 В Олександра вирвала сорочку,
 І говорить: „Чари, синку, чари!
 Ти не вір їм, правди добивайся!
 Ось пожди лиш, я сорочку тую
 В церкві зложу на святім престолі,

Хай лежить там усю ніч до рана—
Оттоді напевно щезнуть чари
І побачиш, що то з неї буде“.

Не перечить Олександр мамі,
Бо в самого серце повне жалю,
Повне жалю й темної зневіри.
Бач, дружина, хоч як була щира,
А за нього в ярмі не подбала,
Ще й все літо з дому пропадала!
Ніч минула, рано засвітало,
Ба, вже сонце в гору піднялося—
В Юліяни у покоях тихо.
Вже зібрались в Олександра в домі
Пишні гості, Графи та барони,
Вся родина, друзи і знайомі.
Олександра щиро всі витають,
Про далекі сторони питають—
Та не має радости в світлиці
І на серці в кожного мов камінь.

Час уже би суд розпочинати,
Та не має пані Юліяни,
Не виходить із своїх покоїв.
Та ось входить Олександра мати
Вся блідая, лиш блищать очі,
А в руках держить брудну сорочку.
Ту сорочку в гору піднімає,
І до сина стиха промовляє:
„Бачиш, сину, що знайшла я нині!
Щезли чари на святім престолі,
Ось що стало з білої сорочки!“

Затремтіло в Олександра тіло,
 А за серце мов кліщами стисло.
 „Горе—зсикнув—горе мені мамо!
 Не на радість я вернув з неволі!
 Та що діять! Що робити буду!
 Краще правду раз переболіти,
 Як неправду в пазусі ховати.
 Бо неправда, як гадюка люта,
 Розвинеться, в саме серце вп'ється!“

І велить покликать Юліяну.
 Та даремно до її покоїв
 Стука мати, стукають і слуги—
 У покоях тихо наче в гробі.

Аж ось чути—на рундуці грає:
 Плачуть гуслі, як мала дитина,
 Не то плачуть, не то промовляють,
 Кожним тоном за серце хапають.
 Стрепенувся нагло Олександр
 І до гостей сквалпно промовляє:
 „Гості любі, свояки кохані,
 Підождіте хвиличку на мене!
 Бо я добре сю музику знаю,
 Бо се грає той чернець побожний,
 Що мене він вивів із неволі.
 То хочу я його запросити,
 В своїм домі чесно вчасувати“.

Олександр на рундук виходить,
 І черцеві кланяється в ноги,
 Його руки горячо цілує.

І слізми гіркими обливає.
 І черця він просить до світлиці,
 Садовить на почесному місці,
 Сам покійно за ним становиться,
 Щоб черцеві як слуга служити.

То чернець по гостях поглядає,
 Олександр тее слово мовить:
 „Олександре, господарю милий,
 Чесних гостей в твоїм домі много,
 Але деж твоя дружина вірна?
 Чом вона між гістьми не яснїє,
 Чом не служить гостям, як звичай-
 но?“

Олександр сльози утирає
 І до мами стиха промовляє:
 „Кажіть, мамо, замки розбивати,
 Приведіте Юліяну конче!“

Поспішає стара мати живо,
 Каже слугам замки розбивати.
 Ще живіше до гостей вернула
 І говорить голосно до сина:
 „Дармо, сину, замки розбивати!
 Всі покої я перешукала,
 Та не має в жаднім Юліяни.
 Видно знала, чим та пахне страва
 І ще ніччю на втеки вдалася!“

Жах пішов холодний по всім зборі.
 Затремтіли лицарі старії,

Всіх за серце мов кліщами стисло.
Ганьба, ганьба, ганьба Юліяні!
Сама вчора суду зажадала,
Та не сміла суду дожидати.

Олександр мов прибитий гнеться.
Тут чернець побожний виступає,
Супокійно з пазухи виймає
Той рожевий лист перґаміновий,
Що на ньому підпис був Османів
І вчорашній запис Олександрів.
На столі той лист він розвертає
І говорить ось якєє слово:
„Олександрє, господарю любий,
Чи се той є лист перґаміновий,
Що тебе ним випустив з неволі
Осман баша в місті Трапезунті?“

„Чесний отче, се той лист рожевий,
І тобі за нього вічна дяка!“

„Олександрє, ще скажи при свідках,
Чи се твій є запис на тім листі,
Що шлюбуети ти мені служити?
Невідступно, доки будеш жити?“

„Чесний отче, справді се мій за-
пис—
Власноручний підпис мій на ньому“.

„Олександрє, ще скажи при свідках,
Чи стоїш ти твердо ще в тім слові,
Чи бажаєш може вільним бути?“

„Чесний отче, що мені та воля,
 Як не стало раптом серця мого,
 Як не стало вірної дружини!
 Ой, розбила мое серце скрута,
 Погасила сонечко роспука,
 Ізрадила мене Юліяна,
 Ізрадила й кинула самого!
 Не хочу я тут ні хвилі жити,
 Іду тобі я в монастирь служити“.

„Олександр, добре нагадайся,
 Щоб не було каяття за пізно!
 Твоя жінка слова не сказала,
 Як же можеш заочно судити?
 Чи се вже таке в певне діло,
 Що втекла вона злякавшись суду?
 Може свідків лиш пішла шукати!
 І чи се вже незрушима правда,
 Що зломала шлюбну присягу?“

Відмовляє Олександр гнівно:
 „Чесний отче, маю доказ, маю!
 Бач, моя сорочка почорніла!“
 Відмовляє тут чернець суворо:
 „Чи се певно та сама сорочка?
 І чи сам ти не згрішив душею,
 А вона за гріх твій почорніла?“

Заіскрились в Олександра очі
 І за серце вхопила досада
 І він скрикнув: „Годі, отче, годі!
 Щезла віра й жаль із серця мого!“

Вбий же, Боже, ту невірну жінку,
 Най до віку втіхи не зазнає,
 Най до смерти не знайде спокою.
 Най змією жре її розпука
 За ту ганьбу, що мені зробила!“

Застогнав тут черчик подорожній,
 Застогнав тут мов від злої рани,
 Руки зносить, поглядом благає:
 „Стій, нещасний, угамуй ту мову!
 Сам себе ти нею побиваєш!
 Сам не знаєш, бідний, що говориш,
 Сам не знаєш, до кого говориш!
 Придивися ти мені близенько,
 Прислухайся до голосу мого!
 Та не вже мовчить у тебе серце?
 Не вже так воно закаменіло,
 Що мене пізнати воно не може?
 Олександрє, друже мій єдиний!“

Тее мовить, бороду зриває,
 Відкидає геть каптур чернечий,
 Відкриває свої білі груди,
 Олександрю кидаєсь в обійми.

Олександр слова не говорить,
 Лиш з очей гарячі сльози ронить,
 До грудей подружжя любе тисне,
 Та їй в очі глянути не сміє,
 Сльози ронить, тяженько зітхає,
 Далі тее слово промовляє:

„Горе, горе! Знать тяжка неволя
Мої очі сильно засліпила,
Мої уха сильно заглушила,
Мое серце в камінь застудила,
Щоб тебе я не пізнав від разу,
Юліяно, жінко моя мила!“

Тее мовить і голову клонить,
Юліяни ноги він цілує,
А з ним разом його стара мати.
А всі гості, Графи та барони
Юліяну величати стали.
І пішла по світі її слава,
І не згине, доки світа стане,
Доки в світі є ще добрі люде,
Доки пісня серце їх чарує.

Ось вам пісня, ось і величання:
Нема цвіту кращого на світі,
Як жіноче вірнее кохання.

"Торб, торб! Знайте тяжкі неволі
 Мої од сучасно зачепили,
 Моїх хв тучно зачепили,
 Моє серце в ляміні зачепили,
 Що тебе в не плыває під браз,
 Юлієно, жінко моя мила!"

Твоє мовить і торб, і торб,
 Юлієно, моя твоя мила,
 А в нам плыває под браз мила,
 А всі торб, і торб, і торб,
 Юлієно, жінко моя мила,
 І плыває по світі і плыває,
 І не плыває, доні світ плыває,
 Доні в світі в не доплыває,
 Доні плыває серце і плыває.

Ось вам плыває, ось і плыває,
 Нема плыває правдою на світі,
 Я жінко плыває кохання.

ПО Х О Р О Н .

Леґенда про великого грішника, що наvertsється на праведний шлях візією свого власного похорону, стрічається часто в життях святих, та пришилилася в Іспанії до оповідань про грішне життя Дон Жуана де Теноріо. Може закинуть мені, що я позбавив сю леґенду аскетично-релігійних мотивів і переніс її на чисто світський ґрунт,—але й се в значній мірі зроблено вже в оповіданню про Дон Жуана. На сій старій основі я спробував виткати нові взірці. Наш час великих класових національних антаґонізмів має значно відмінне поняття про великого грішника, ніж час Филипа II. і Торквемади. В тім однім пункті я дозволив собі трохи змодернізувати стару леґенду, лишаючи зрештою її основу незмінену з усіми її алеґоріями і симболями. Може стріне мене закид, що все тут занадто темне і немотізоване. Щож, такий закид буде по троху і оправданий, та я думаю, що вглубившись трохи і прочитавши поему другий раз, кожний побачить, що вона не так то дуже й темна. Зрештою кому не любо, нехай і не читає.

I.

Велика зала світлом вся залита.
Горять лампи й рясні жірандолі,
І повінь іскор наче стежка бита

У зеркалах великих ллється долі.
Там на ґалерії музика грає,
Гремить, то плаче, мов дитина в полі.

По серед залі стіл довжезний сяє
Від срібла, скла й точеного криш-
талю,
І довгий ряд букетів розділяє

Мов скиба зі смарагдів і коралю
Вподовж його сніжисто-біле поле.
Вельможне панство заповнило залю:

Блиск туалет аж сліпить око кволе;
Горять алмази, чути шелест шовку,
А блиск очей красунь аж серце коле.

Мов п'яний зір блукає: тут голову
Чудову схопить, там лице марсове,
Там сніжно-білу шийку. Без умовку

Розмова ллється, клекотить чудове
 Гудіння, де сотки шумних привитань,
 Солодкі шепти, срібний сміх, пер-
 лове

Признання, град уриваних запитань
 Мішається, витворює вражіння
 Живої маси, де з турбот і скитань

Втишається душа, щеза сумління,
 Все одиничне тає, пропадає,
 Житє лиш тлум, гуртове сотворіння.

Ось панство звільна при столі сідає.
 Довжезний ряд — по черзі, чорні
 фракки
 Й цвітисті строї. Тихо доглядає

Порядку служба; думав би, що таки
 Сам з себе кожний там сів де на-
 лежить
 За честь, літа й службовії відзнаки.

Почався бенкет. Шумно! Не бенте-
 жить
 Нікого з тих шести соток ізбраних
 Ніяке горе, шляху їх не стежить

Ніякий ворог, в ясних блисках
 ранніх,
 У пурпуровім сяйві перед ними
 Весь світ. Нема убогих, безталанних!
 Так дзвінко ті сміються херувими

У модніх сукнях! Широ так жар-
тують
Пани створіня! Мов солодкі рими

Складаються в гармонію, римують
Розмови й брязкіт срібної посуди
І колір вин, що в келіхах шумують.

Свобода тут підносить кожні груди,
І радістю палають кожні очі,
І гордощами, що минули труди,

Що день настав після страшної
ночі!

Здобута величезная перемога,
Не зможе вже піднятись і не схоче

Грізна рука розбитого сусіда.

II.

І я сидів на бенкеті між ними,
Та не було в моєму серці тону
Веселости й свободи ні краплини.

Мов Юда той серед синедріону,
Котрому він Христа продав на муки,
Так я сидів на бенкеті отьому.

І я, всміхаючись, стискав ті руки
Що-йно з крові братів моїх обмиті,
І ссали грудь мою їдкі гадюки.

Блискучі дами, радощами ситі,
Гляділи то цікаво, то згіржливо
На мене й усміхи душили скриті.

А я, хоч серце рвалося, ліниво,
Спокійно поводив по них очима
І усміхавсь—щасливо чи сонливо.

Музика грає... В моїм мізку блима
Якийсь там огонь, спомин незабутий,
І враз він різко заскрипів дверима,

І рій якийсь вірвавсь кровавий
лютий,
І крик піднявся, плачі зубний
скрегіт:
„Ти зрадник! зрадник! Зрадив люд
закутий“.

Музика грає, мов чортівський регіт,
Мені-ж мороз подрав по за спиною,
І тілом затрусив смертельний дрегіт.

Ох, та музика! По що там за мною
Вона реве і душу всю термосить,
Мов вітер пустку з ветхою стіною?

Чого та скрипка плаче і голосить,
Мов сто мамів ридає за синами?
Чого той бас реве і пімсти просить?

По що мені такими голосами
 Пригадувати те, чого й без того
 До гробової не забуду ями?

Я-ж тямлю: Позавчора ще нас много
 Грізною армією йшло до бою,
 А кожний повен був огню святого.

Я-ж тямлю: За права людей, за волю
 Ми піднялись на кривдників відвіч-
 них,
 Своєю кровю всім купити долю.

Вже много військ їх ми розбили
 стрічних,
 З землею много їх твердинь зрівняли,
 І славою діл своїх героїчних

Ми решту як зайців все далі гнали.
 Ті, що тепер так бучно бенкетують,
 Як цупко ще позавчора втікали!

Тепер вдають хоробрих і жартують,
 Та певно ще їм дроз по нервах хо-
 дить,
 Аж на побитих страх свій відка-
 тують!

О, страх найгіршую жорстокість
 родить!

Я тямлю, як ми їх зігнали в купу,
 Як рибу в сак. Ось-ось перегородить

Наш відділ їм утеку в нічку глупу!
Ось наш залізний перстінь їх обхо-
пить

І впре в долину, мов пшоно у
ступу,

І всю їх міць в їх власній крові
втопить.

Вже все було на той удар готове,
Вже руки ждали за мечі ухопить,

Завзяття тліло тисячоголове,
І зуби сціплені знаку чекали,
І в грудях спертий дух, уста без
мови...

Вони-ж мов вівці ті в кошарі спали;
Безрадість і зневіра в власні сили
Їм обережність навіть відібрали.

Один лише не спав, один в тій хвили
Про всіх їх думав—князь онтой, з
лицем
Блідим мов труп, онтой дідусь по-
хилий!

Він за старця перебраний тихцем
Прийшов до мене і почав шептати...
Прикинувся моїм ангелом, вітцем!

Він, Сатана, аж плакав, щоб наляти
Мені крізь вухо в саму душу трути,
Щоб свій язик гадючий підіпхати

Мені під серце! Змию, змию лютий!
 Ти побідив! В душі моїй дупло
 Знайшов і вліз. Я зрадив люд заку-
 тий!

Я зрадив местників і вибрав зло.
 Братів покинув, видав на різницю!...
 Ще день минув, а сонце як зайшло,

То нашу славу вклало у гробницю!
 Герої наші мов снопи купками
 В крові лежали; мов коса пшеницю,

Стяла їх смерть зрадливими руками.
 Ніхто не втік. Коли їм стало звісне
 Мое відступство, йшли на смерть
 без тями.

Музико, цить! Бо в мене серце
 трісне!

III.

Музика стихла. Зо стола посуду
 Зняли, вина в чарки поналивали,
 Втишився гомін зібраного люду.

Всі наперед порядок тостів знали
 І знали: перший князь промовить
 має,—

З цікавістю його промови ждали.

Він встав і так з усмішкою мовляє:

„Господу дякувать,
Панство моє,
Що нам підскакувать
Нинька дає.

„Що ще нам дихати
Нинька велів,
Не в траву пчихати,
Слухать чмелів.

„Але-ж бо круто вже
З нами було!
Бачиться, люто все
Пекло гуло!

„Бачиться, уші вже
Чорт наострив,
На наші душі вже
Міх свій розкрив.

„Стерпла нам шкура вже,
Кіс сліпив блиск,
Хлопського шнура вже
Чули ми стиск.

„В костях зненацька щось
Мерзло й пекло,
Мов там багацько ось
Цінів пройшло.

„Доси розмислити
Я не зумів,

Як се ми виштрикли
Чорту з зубів?

„Чи обчислившися
Сам зміркував,
Що поспішившися
Страту би мав?

„В пеклі, в огні? О ні,
Розхід оден!
З них на землі мені
Ліпший хосен!

„Хай ще побавляться
Як чия хіть!
Час прийде, ставляться
Всі в мою сіть.

„Що, не льогічно-б він
Се міркував?
В льогіці вічно він
Сильний бував.

„Фрази загальної
Він не признасть,
З стежки реальної
Збиться не дасть.

„Всякі прінципи
Приймає на сміх:
Хай там дуріпи
Тримаються їх!

„Всі ідеали—
Брехня і бридня.
Словом, панове, він
Наша рідня.

„Майстер в політиці,
В штуці життя.
Всі наші світочі—
Його дитя.

„Він наш учитель є
З давніх давен,
Він наш спаситель є,
Він джентельмен.

„Честь йому перед всім,—
Се свіжий спорт.
В гору чарки знесім:
Хай жие чорт!“

Музики грім. Панове якось мляво
Всміхаються, мабуть їм се не в смак.
Лиш дехто рже: „Г-ге, браво, князю,
 браво!“

Князь ірвiчно гленув, потiм знак
Рукою дав, музику притишив,
А потiм знов пiднявшись, мовив так:

„Даруйте, панство, я ще не скінчив.
Три струни є в моїм інструменті,—
Сю я мабуть зарізко наточив.

„Стрібуймо другу! Я скінчу в моменті.“

IV.

„Панство даруєте,
Що я наплів!
Більше не вчуєте
Безбожних слів.

„Геть, мано! Спадь від нас!
Є ще в нас честь.
Apage, Satanas!
Бий тебе хрест!

„Ми не соколики,
Дявольський рід,
Ми є католики
Вірні як дріт.

„Ми не еретики,
Не атеїсти,
Нам для естетики
В пекло не лізти.

„Хоч часом свічечку
Чорту ткнемо,
Богу-ж що нічечку
По дві жжемо.

„Справи тілесні
Дідьчі в нас всі,

Але небеснії
Іскри в душі.

„Тіло наплутає
Тут на землі,
Хай же спокутує
Там у смолі.

„Але щоб душу Бог
Нашу прогнав
В темний, пекельний льох,
В затхлий канал,

„Щоб між розбійників,
Підлих Жидюг,
Між свиногінників,
Хлопів, злодюг,

Між бидло те брудне
Щоб там у ад
Йшов за пусте-дурне,
Арістократ,—

„Щоб та блискучая,
Ніжна душа,
Квітка пахучая
Йшла до коша,—

„Щоб сей найкращий твір,
Божий напій
Пхать до пекельних дір
Чорну на гній,—

„Ні, щось таке дзвонить
 Се просто сміх!
 Щоб се міг Бог чинить,—
 Думати гріх.

„Бог, найчільніший той
 Арістократ,
 Він би юрбі гідкій
 Мав бути брат?

„Нас би він мав судить
 За-для голоти?
 Ні! Можуть се твердить
 Лиш ідіоти.

„Я, мої панство, сю
 Віру кохаю:
 Нас він готує для
 Роскошів раю

„Щоб перейшовши сю
 Земную школу,
 Вміли з ним бавиться
 Вічно посполу.

„Він то тепер, коли
 Тисли нас хлопи,
 Спас нас чудесно, мов
 Ноя з потопи.

„А що нас шарпат
 Сміли ті хами,

Поле великеє
Вкрив їх кістками.

„Щоб знали кпи дурні:
Хлоп—то худоба,
А тільки ми одні—
Божа подоба.

„Щоб знали: хлоп—то гній
У огорожі,
Тільки пани є в ній
Пишній рожі.

„Бог тільки нам отець,
А їм вітчим;
Нам тільки добрим є,
А їм грізним.

„Щоб нам розрадувать
Хвильку буття,
Сотням їх знівечить
Ціле життя.

„Щоб на годину нам
Гумор направить,
Сто їх на цілий вік
Радости збавить.

„А щоб знав люд той, як
Чтити нас мусить,
За один волос наш
Сто їх роздусить.

„Всюди і все така
Божая міра!
Се моя етика,
Се моя віра!

„Те, що нам сталося
Вчора й сьогодні,—
Доказ найкращий нам,
Чого ми годні.

„Доказ найкращий нам,
Хто за нас дбав,
Хто нас тим ящірам
Зжертв не дав!

„Хто своїх вибранців
Вірно беріг,
Щоб їх сей дикий тлум
Стлумить не міг.

„Щоб не втопила нас
Темная дич,
Світ не зопхнула
У варварства ніч.

„Щоб під їх плахтищем
Цвіт наш не всох...
Наш Бог є шляхтичем!
Vivat наш Бог“!

Музики грім. Панове якось мляво
 Всміхаються, мабуть їм се не в смак,
 Лиш дехто рже: „Г-ге, браво, князю,
 браво!“

Князь іронічно глипнув, потім знак
 Рукою дав, музику притишив,
 А потім знов піднявшись, мовить
 так:

„Даруйте, панство, я ще не скінчив.
 Чи знов я переборщив в сакраменті?
 Га, годі! Так мій дух мене навчив.

„Ще пару слів лише. Скінчу в момен-
 ті.“

V.

„Панство любе, жарт на бік!
 Говорім про річ практично.
 На останній наш успіх
 Я дивлюсь досить критично.

„Чи там Бог, чи чорт нас спас,
 Се вже як собі хто віда;
 Ще одна така побіда,
 І могло би бути по нас.

„Хоч то звісно, що наш рід
 Зріс не з солі і не з ролі,
 Але нині инший світ,
 А як б'ють, то „bardzo boli“.

„А в тім—як чий смак! До ката!
 Може й доси є так
 Що по над вино й дівчата
 Люблять рани й синяки.

„Я—в покорі признаюся—
 Не числю себе до них,
 Без тих боїв, війн страшних
 І без слави обійдуся.

«Я не буду величать
 Тих, що на вчорашні бої
 Йшли відважно, так сказать,
 Як правдивії герої.»

(На лиці князевім тут
 Іронічний усміх мигнув.
 І він зараз в инший кут
 В своїй мові лука вигнув).

„Я, панове, дипломат,
 Що по бою лічить страти,
 Лічить зиски, щоб завдати
 Ворогові крайній мат.

„Те, що ми здобули в бою,
 Се побіди перша часть;
 Тільки праця головою
 Перемогу всю нам дасть.

„Трупи... кров... ну слава—все
 Виглядає сіро, буро.
 Що за плід се принесе?
 Нумо думать pro futuro!

„Хто нам вкаже ясний шлях,

Як держать в руках здобуте
І приборкать племя люте
Не б'ючись з ним по полях,

„Без пожежі, крови, сварів,
А спокійно й певно, той
Варт найвисших лаврів, дарів,
Той найбільший з нас герой.“

Музики грім. І оплески і брава...
Та князь на них уваги не звертав,—
Він знав, що варта в тій громаді
слава.

По хвилі Граф помалу з місця встав,
О смянку брязнув і князю вкло-
нився,
Від него дозвіл річ держать дістав.
Гладкий, здоровий, він відсторо-
нився,
Щоб рушатись вільно, наче слон,
Що серед сойму звірів опинився.
Почав. Різкий, твердий його був тон.

VI.

„Що тут довго міркувати?
Чи міркує той, хто мусить
З диким звірем воювати?
Б'є і дусить.“

„Дав нам Бог минути смерти,
Непокірних дав побити,—
А що з рештою робити?“

Тільки дерти.

„Всякий спосіб тут придалий:
Сила слова і жандарма,
Щоби тлум отой зухвалий
Гнути в ярма.

„Перша річ, щоб був він голий!
З бруду, голоду, хробацтва,
Щоб не вибився ніколи,
Із жебрацтва.

„Друга річ, щоб був він темний,
Знав, що думать—смішно й підло,
Ще він раб, хробак той земний,
Панське бидло.

„Третя річ, щоб був безличний,
Дав собі плювати в морду,
Знав, що всі для него мають
Лиш погорду.

„Хлопську як зігнеш натуру?
Гладь смірніших і бідніших,
Щоб з багатших і бутніших
Дерти шкуру.

„А тим псюкам, недоукам,
Що хтять люд підняти к собі,—
Куку в руку, або буком
Бух по лобі!

„А ті школи, відки вийшла
Лютих псів на нас когорта,
Всіх докторів, професорів—

Геть до чорта!

„Ті Газети, що до бунту
Піднімали люд той клятий—
Видусити, зруйнувати
Всі до шпунту.

„Ті спілки, крами і каси,
Зсипи, читальні громадські,—
Все те—зборища лайдацькі
Без прикраси.

„Виняти їх з під закона!
Лиш один для них—до ката!
Дать параґраф: заборона,
Конфіскація!

„Або згинем по жебрацьки,
Або сильними руками
Виб'єм дух з них гайдамацький
Канчуками.

„Жадних прав! Ні навіть шепту
Про якісь новії ери!
А на бунт одну рецепту:
Манліхери.

„Хлоп до праці, не до ради,
До податків, не до складок,
До грабелі, а не до шпади—
Се—порядок.

„Його річ—покора й жертва,
Як лиш бульбу, хліб і борщ ма;
Його святощі, то церква,

Двір і коршма.

„Се наш ґрунт. Пожруть дракони
Нас, коли зійдемо звідсі.

Лиш держімо ті закони

Твердо! Діхі.“

Музики грім. Панове плещуть браво,
До ґрафа тиснуться і ґратуюють,
З усіх боків стискають руки жваво.

Лиш дами троха кривляться, вахлюють
Гарячі лиця. Чути десь: „Fi donc!

„Брутально! Нас вони компромітують!

„Які принципи! Що за грубий тон!“

В тій хвилі князь потис за срібний дзвоник,
Се знак тиші. І з місця встав барон,

Щоб говорить. Він скочив наче коник

І випрямив свою дрібну фіґурку

(Його здрібніло й кликали бароник).

Меткий, верткий, мов ляльочка на шнурку,

Він славився між панством лібералом—

(Не даром дід його носив ярмурку!).

Він говорив, мов кінь, що гонить чвалом,

І фирка, рже, біжить, копитом гріє;

Тут патосом сипнув, там комуналом.

Вертівсь як вуж, коли на хвіст хто стане.

VII.

„То вже Монтеске сказав, панство моє,

Що кожний народ в таких правах жие,

Які заслужив собі мати.

І се також певне, що висловив Міль,
Що тільки висока, величяна ціль
Упавшого може підняти.

„Ми ниньки в упадку подвійно тяжким;
Ніхто нас не любить, не маєм на кім
Опертися в хвилі негоди.
Своєї держави не маєм давно,
Лишилось нам предків надбання одно:
Здобутиї ними народи.

„Лишились безсмертнії унії ті,
Непорвані звязки і шлюби святі,
Заключені скрізь добровільно,
Та сума симпатій покровних племен,
Що нам запевняла від давніх давен
Панування в них неподільне.

„Підношу се з натиском, панство моє:
Се плуга, не шаблі панування
Культурности а не розбою;
Ми не для забору у край сей ішли,
А в жертву себе ми йому принесли,
Його захищали собою.

„Ми світло прогресу у варварства тьмі
Що гнувся народ сей у панським ярмі—
Потрібно було й натурально:
Ми висші ідеї плекали в той час,
Він праці, порядку навчився від нас,
Втягнувся, піднісся морально.

„Отсе, моє панство, є наш заповіт,
Котрим живемо ми вже тисячу літ,

Його нам забути не вільно!

Що хлоп збунтувався, се сумно,—та нам
Не мститься, а дбать, щоб він каявся сам,
Піддався нам знов добровільно.

„Що всіх непокірних ми витяли в пень,
Се добре, та є се пів діла лишень,—
А друге почнімо в сій хвили.
Зробім, щоб пізнали безглуздий свій гнів,
В нас бачили своїх природних панів,
Щоб нас шанували й любили.

„Канчук, конфіската, відбирання прав,
Гнет, здирство, усе те, що раїв пан
Граф,

Тепер се є анархонізм;
Хосен з них непевний, а певний скандал.
Що скаже Європа? Перед трибунал
Історії станем якіж ми?

„Се, панство кохане, не фрази пусті:
Усе для нас мусять лишиться святі
Традиції нашого роду.
Як згодяться буки, жандарми, раби
І той наш величній дзвін боротьби
„За нашу і вашу свободу“?

„Тепер орґанічної праці пора!
Хай згине шляхетська натура стара,
Шляхетське недбальство й неробство!
Політика наша така має бути,
Щоб землю і серце народа здобуть,
Uobywatelić to chlopstwo.

„На економічному полі в сих днях,
 У банках, щадницях, спілках, копальнях
 Чекає нас праця подвійна;
 У моїм умі вже малюється враз,
 Широка, багата, спасенна для нас
 Політика інвестиційна.

„Кінчу. О коби було слово мое
 Мов дзвін, що заснути в ночі не дає
 І геть градові жене хмари!
 Щоб страх розігнало ще свіжий отсей
 І пристрасти більма зняло нам з очей,
 Прогнало минувшини мари!

Вжеж певно, що скаже громада, те й я
 Робитиму хоч би розвага моя
 В тім бачила злочин і згубу,—
 Тож я піднімаю свій голос отсе:
 Вважайте, панове, на все, а над все
 На нашу батьківщину люблю!“

Музики грім. Лиш дехто кине бравом.
 Панове кривляться. В громаді тій
 Не в тоні якось бути лібералом.

Барон своє сказавши сів як стій.
 Він змучився, зопрів, розчервонівся,
 Мов би пробіг через різковий стрій.

Князь задзвонив і шум успокоївся,
 І промовлять піднявся Генерал,
 Що в бою чести й сорому наївся.

Старий рубака. Боевий сигнал
 Для него був, мов для коня острога,

Але стратегії ні в зуб не знав.

У небезпеці знав лиш шаблю й Бога,
Страх смерти був зовсім йому чужим.
„Честь або смерть! Все простая дорога!“

Се був левіз його. Крутих стежин,
Побіди без найбільшого зусилля
Не знав, дипломатичних крутань

Ненавидів. Бій був йому весілля,
Найвища проба мужеських чеснот.—
Життя й людей цинив він лиш відсіля.

Почав, вином прополоскавши рот.

VIII.

„Коли по битві коло Сяляміни
Щасливі Греки почали шукати,
Хто з них найбільше заслуживсь Елладі,
Кому би першу надгороду дати,

„То по глибокій, мудрій застанові
Рішили: Кожний так боровся сміло,
Таким палав чуттям патріотичним,
Всю силу й душу клав у спільне діло,

„Що надгороди першої нікому
Народ признать не може й не бажає.
Бо надгороди тої справедливо
Сам себе кожний гідним уважає.

„От так і в нашім тім останнім бою,
Коли вже ворог бив без застанови
Не в армію, не в вежі, ані в мури,
А в нашого існування основи,

„Коли здавалось, що на нас повстали
Не люде, але всі живла природи,
Земля, повітря і вода і скали,
Що вже останній нам кінець приходе,—

„В тім бою кожний з нас стояв так твердо,
І сили й ум сплітав в одно огниво,—
Що надгороду дать комусь одному
Було б несправедливо й неможливо.

„Най кожний сам собі таку признає,
Якої варт перед самим собою.
А другу надгороду тим признаймо,
Що головами полягли у бою.

На третю надгороду, панство любе,
Є тут аж два між нами кандидати:
Заслуги їх усім вам добре звісні,
Тоже розсудить, кому її признати.

„Один в момент найтяжшої зневіри,
Коли топір уже блищав над нами,
І бачилось, нема для нас ратунку,
З біди нас вивів хитрими словами.

„Не військовою штукаю, не жаром
Чуття на подвиг він підняв громаду,
А ворогові труту влив у душу,
Його спокусив на відступство й зраду.

„Се правда, ворог сьак чи так побитий,
Ми сьак чи так втекли від згуби й шкоди,—
Та я міркую, що гнила побіда
Хиба гнилої варта надгороди.“

Між панством шум. Всі лица простяглися.

Князь кинувся, мов голий у кропиві.
Та Генерал немов того й не бачив,
І далі лив слова медоточиві.

„А другий кандидат—той що недавно
На нас провадив армію ворожу,
Топтав і бив і гнав нас без пощади,
І впер нас у залізну огорожу;

„Той сам, що нас притис на край загуби,
В останній хвилі відмінив свій намір,
До нас пристав, нам видав сили й пляни
Противників і став для нас як шамір,

„Як камінь той чудовий, що від нього
Скляні й залізні прискаються стіни,
Додав нам духа, насталив нам руки
І вивів нас із згуби і руїни.

„На трупах тих, що вчора звав братами,
Плебей здвигнув тріумф аристокрації;
Свою вину змазав він морем крові,—
Взір дивної, страшної абнеґації.

„Не вхожу в наміри його—хай судить
Їх Бог! Його-ж страшне, велике діло
Придавлює мене своїм розміром,—
Йому признаймо надгороду сміло!“

Грім оплесків. Гучні, скажені брава.
Всі встали. Генерал пугар подвійний
У руки взяв, до мене наближився
І так сказав—блідий, та супокійний:

„Ну, пане Мирон, ви є наш спаситель,
За те від нас вам слава і подяка.

Ще хвиличку заждіть, хай щире слово
Вам висловить старий, тупий рубака.

„Ви демократ, плебей і консеквентно
Робили те, що мусіли, мій друже.
Ви підняли на нас народ розжертий,—
Як ворога я поважав вас дуже.

„Як зрадили свою ви рідну справу,
Як перейшли до тих, що хоч приймають
Услугу вашу, але вам чужії,
І рівним вас ніколи не признають—

„Тоді для мене вмерли ви, мій пане,
Сплили мов гук нестрійного акорду;
Ми визискали вас, та нині маєм
Для вас лишень обридженнйй погорду.

„Не вірте усміхам і компліментам!
Для нас ви ворог, зрадник і простак.
Не ждіть, щоб я свою подав вам руку!
А се здоровля ваше п'ю ось так!“

І о поміст пугар з усеї сили
Він кинув і пугар лиш бренькнув раз,
І прис на тисячі дрібних відломків,
Вино-ж, мов кров, оббризкало всіх нас.

Мертва тиша. Ніхто з присутніх там
Такого, знать ме надіявсь фіналу.
Тривожне „ах! почулось з поміж дам.

Забувся й князь, музикам дасть сиґналу
Не змігся; клопітно панове в низ
Схиляли очи, боячись скандалу.

Лиш я стояв спокійний. Перун блис

І вдарив— більш чого мені бояться?
Безмірний холод мов кліщами стис

У мене серце... Зрадця! Зрадця! Зрадця!
Лунало десь—чи в мні, чи то в округ?
Уста-ж безстыдно почали всміхаться.

В тій хвилі князь шепнув одному з слуг,
І сей підбіг до мене й нахилився.
„Чи хочуть пан промовить дещо в слух?“

Почувши се, князеві я вклонився.
Сей задзвонив. „Пан Мирон промовля.“
Всім важко стало, вид у всіх змінився—
І скрізь тиша мертвая залягла.

IX.

І я почав: „Шановний Генерале,
Позволь, щоб я тобі сказав два слова.
Твоя правиця— хай і так, залізна,
Та думка в тебе, вибачай—дубова.

„Ні премії від тебе ні догани
Я не жадав і о твоїй суд не стою,—
А те, що ти сказав ось тут, се доказ,
Як мало ще знайомий ти зо мною.

„Один мій вчинок своїм ліктем змірив
І мовиш: „Зрадник! Всякий се розчовпа.“
От так сліпий в слона обмацав ноги
І мовить: „Слон подібний є до стовпа.“

„Та не в докір тобі се я говорю,
Ти висловив лиш те, що дума всякий;
Ти лиш щиріший; те, що всі скривають,

„Ти виявив і варт за се подяки.

„Тож не тобі одному—як на тее
Пішло вже, що сказати правду мушу—
А всьому сему збору, всьому світу
Правдиво я свою відслоню душу.“

(При тих словах душная атмосфера
Прояснилась, розтаяло студене
Пригноблення, повеселіли лица,
Цікаво позверталися до мене).

„Я є плебей,—сказав наш Генерал,—
Що вів і зрадив хлопськеє повстання,
І на плебейських костях допоміг
Здвигнуть аристократів панування.

„Чи справді так? І чим же я плебей?
Тим, що родивсь у низькій, хлопській хаті?
Немов і князь не міг родиться там?
Не родяться плебеї і в палаті?

„Чи є плебейське що в моїм лиці,
В моїх чуттях і помислах і мові?
Ні, зроду я плебейства ворог, рад
Його знівечить у самій основі.

„Від перших літ, коли в мні тямка встала
З плебейством я воюю без упину.
І я плебей? Ні, я аристократ!
Таким родився і таким загину.

„Я з тої раси, що карку не гне,
Глядить життю і смерти в очі сміло,
Що любить бій, що просто, грімко йде
На визначене їй судьбою діло.

„Я з тих, що люд ведуть, мов стовп огни-
стий,

Що вів Жидів з неволі фараона;
З тих, що їм дана власть і ціль висока,—
Життя чи смерть, все є для них корона.

(На лицях моїх слухачів заблисне
Де-де легенький усміх іронічний;
Мене мов прутом він по серці цввіга,
Та я спокій ще вдержую стоїчний).

„Се правда, я сей хлопський бунт підняв,
Щоб люд сей вирвать з вашої неволі,
Щоб збуркати його з важкого сну,
Зробити паном на своєму полі.

„Я гнав його немов лінивий скот,
В огонь і в січу, в труди й небезпеки,
Щоб знівечить плебейські всі інстинкти,
Щоб гартувались лицарі-запеки.

„І близька вже була моя перемога,
Та я пізнав, що се перемога мас,
Брутальних сил, плебейства і нетями,
А так не хотів я перемогти вас.

„О, я пізнав, що так вас перемігши
Своєї місії я не сповню,
Що ворога я посаджу на троні,
Під власний дім підкину я вогню.

„Я бачив, як ті лицарі завзяті,
Що йшли в огонь, що бились як орли,
В душі своїй були і темні й підлі,
Такі-ж раби, як уперед були.

„Я бачив, що якоїсь іскри треба,
Щоб душі їх розжеврить, запалить,
Щоб вуголь їх в алмаз перетопився,—
З такими-б тільки міг я побідить.

„І я зламав той знаряд непридалий,
Спокусу дешевих побід відверг,
Бо краща від плебейської побіди
Для них була геройська смерть тепер.

(Всміхались дами. Де в кого з панів
Явились знуджені, квасниї міни,—
Сказати-б то: „Бреши собі здоров!“
Ей, грубшим вас кінцем заїду для відміни!)

„Народню справу мав я погубити,
А вашу власть скріпить від того дня?
Не вже-ж ви так сліпі, що власний розум
Вам не кричить на се: брехня! брехня!

„Чого не мав сей люд для нової побіди?
Фізичних сил? О ні, він мав їх тьму.
Лиш ідеалу брак, високих змагань, віри,—
І се, панове, се я дав йому.

„Всі ті, що згибли у останній січчї,
Ну, чим були-б вони в спокійний час?
Раби, воли, що прожили-б весь вік свій
Хиляючись, працюючи на вас.

„Тепер вони погибли як герої
І мученицький прийняли вінець.
Їх смерть— життя розбудить у народі.
Се початок борні, а не кінець.

„Тепер народ в них має жертви взір

І ненастанний до посвят підпал;
Їх смерть будучі роди переродить,
Вщепить безсмертну силу—ідеал.

„А ви—ну, що дала вам ся побіда?
Зміцнила вас? О, ні! Зміцнила ваші пута!
Для вас вона сим пам'ятна одним,
Що зрадою і підлістю здобута

„Для вас вона—пухкий, затрутий хліб.
Гнилі—ви гнитимете дальш від неї.
Я—вас скріплять? Я викопав вам гріб,
Бо я—арістократ, а ви—плебеї.

„О так, стискайте зуби й кулаки!
Я гордо се говорю вам, без ляку:
Ненавиджу вас всіх і бриджусь вами,
Ви перфумовані плебеї в ффраку!

„Ви паразіти з водянистим мізком,
Ви неробучі, загібущі руки,
Ви, у котрих з усіх прикмет звірячих
Лишилися тільки хитрощі гадюки!“

Тут гамір, крик скажений заглушив
Мою промову. З місць усі зірвались
І против мене тлум цілий спішив.

Сі за склянки, ті за шаблі хапались,
Ревли: „Мовчать! Ревічемо! Проч з ним!“
Блідії дами за мужчин ховались.

Я не дрогнув між натовпом грізним.

Х.

В тій хвилі залунало: Бам! Бам! Бам!
Франко, Поєми.

Дванадцята година! Чи година?
Бам! Бам! Бам! Бам! лунає тут і там.

Здається, в місті дзвонів половина
Реве. Бам! Бам! Все дужче, все міцніш!
Немов якась могутня хуртовина

Страшенні тони б'ють! Немов той спіж
Росте, а з ним росте і тонів сила,
А кожний душу прошиба, мов ніж.

Бам! Бам! Бам! Бам! Мабуть заголосила
Уся земля і з жаху вся тремтить
І вся вона— розрита могила.

А голос все міцніє, б'є блакить...
Ні, се блакить є тим великим дзвоном,
А велитень по ньому б'є що мить!...

Бам! Бам! Гремить погрозою, прокльоном,
Розпукою. І косу смерть взяла,
Щоб все життя скосить одним розгоном.

І в залі стала враз юрба ціла,
Закаменіла. Почало міниться
Яркеє світло. Зразу поплила

Пурпура, мов кровавая криниця;
Вона пожовкла,—в жовтім блиску тім
Вид трупів разом прийняли всі лица.

Ось блиск посинів, і страшений грім
Чи з неба? з пекла? все зглушив, основи
Землі затряс, і похитнувся дім.

А світла блиск зробивсь фіолетовий,
А там зелений. Всі пани й пані

Були мов тіни, мов екран ґазовий;

Крізь них було все видно на стіні.

Лиш князь сидів, цинічно усміхався,

Очима знак якийсь давав мені.

І тих очей його я так злякався,

Що скочив мов опечений. Де я?

Чого я тут? В яку нору запхався?

На світ! На світ! Уся душа моя

Кричить: на світ! Хай там землі основи

Валяться! Хай пекельная змий

Роззявлює пащеку, хай окупи

Мене чекають—тільки відси пріч!

З поміж сих трупів, що не ждуть обнови!

І з залі вибіг я у ясну ніч.

XI

Ясна ніч. Не чути грому. Не здрігається
земля.

Небо чисте, фіолетом місяць землю освітля.

Тихо скрізь, лиш дзвони стогнуть десть да-
леко, на полях;

Вулиця безлюдна, довга, мов набитий сріблом
шлях

Простяглась кудись без краю просто-просто,
мов стріла.

Ряд домів високих в тіни, другий ряд—одна,
ціла,

Нерозривная фаліяґа сотнями скляних вікон

В низ поглипує трівожно: бач, надходить
похорон.

Зразу і військо йде в дві лави, сумно висять
хоругви,

Білі мундури кроваві і оружя всі в крові.
Йде музика полковая, труби, сурми блиско-
тять,

Та не чути ані згука, хоч, здається, грать
хотять.

Далі коні ряд за рядом в такт копитами сі-
чуть,

Та ні ржання, ні коменди, ані стуку їх не
чують.

Далі котяться гармати, чорний ще від диму
спіж,

Та пливуть так тихо-тихо, тіни не плили-б
тихіш.

А за ними знов піхота, знов кіннота наче
дим,

Знов музика, Генерали, офіцери, піп один;

А за ним чотири коні, чорні, темний мов
туман,

Тягнуть тихо наче тіни величезний караван.

Він укритий хоругвами, та вінців на нім
нема,

А на верха домовина, таємниця мов німа.

Величезна, чорна—тільки металеві окутя

Блискотять—останні іскри знівеченого
життя.

Ані жінка, ані мати, ані діти, ані рід

Не ступа за караваном, не рида мерцеві в
 слід,
 Але йде юрба велика, що й кінця їй не ви-
 датъ:
 Ті волосся рвуть собі, сі мабуть хотять ри-
 датъ,
 Руки ломлять, б'ються в груди, виски п'ястя-
 ми товчуть;
 Але тихо! Ні ридання, ані шелесту не чуть.
 Наче мла пливе лугами, мов ріка з глибо-
 ких плес;
 Тільки дзвони все голосять, зорі глипають
 з небес.

І почув я жаль великий за мерцем таємним
 тим,
 Що така народу сила тихо так іде за ним,
 І почув я, що чимсь близький він мені, що
 в тій юрбам,
 Ї похоронному походу прилучиться мушу
 й сам.
 І почув я, що на серці мені важко, тисне
 груди,
 Наче в сьому похороні винуватий я, чим
 будь.
 „Хто-ж сей мрець?“—хтів я спитати, та бо-
 явся, що згрішу,
 Що сповню великий злочин, перервавши сю
 тишу.

Але в серці те питання все клубилося, мов
 гадь:

„Хто-ж сей мрець, кого такії маси зийшли
проводять?

Хто ті люде, що, здається, сотні тисяч їх
ідуть,

Ані гомону, ні стuku, ані шелесту не чуть?“

Дармо зиркаю в їх лица; щось знайоме є
у всіх,

Та якийсь серпанок білий заслоняє риси їх.

Де в кого отверті очи, та без блиску, мов
скляні;

Та затулені у інших, мов ідуть в глибо-
ким сні.

Величезний хід той суне, суне тихо, наче мла;

Вулиця глуха, безлюдна, проста-проста, мов
стріла,

Два ряди домів бeз прорви, наче Ґвардия
німа,

І здається, ані краю, ні кінця їм десь нема.

„Хто сей мрець?“ клубиться в серці те
питання, наче гадь.

«Хто сей мрець?»—свого сусіди врешті
зваживсь и спитать.

Не підводячи обличчя, не розплющивши очей

Відповів сусід мій глухо: «Мирон, Мирон
мрець отсей.»

«Мирон! Мирон!» Що за Мирон? Все сказа-
ти би волів!

Але чом же серце в мене похололо від тих
слів?

Чом уста мої поблідли і трясуться і мовчать,

Мов отсе на них прибито вже смертельную
 печать?
 Я підводжу очі в гору: ось вже й вулиці
 кінець:
 Величезна чорна брама, а на ній з огнів ві-
 нець:
 Під вінцем огнистий напось блимає, немов
 ільща:
 „Хто сюди вийде, надію най на віки попро-
 ща.“

ХІІ.

Хрести, хрести, хрести в вінках тернових,
 Без написів, лиш огник, що горить
 На кожному гробі—знак, що там, в дубових
 Дошках чиєсь гаряче серце спить.
 Хрести й огні довжезними рядами...
 Аж на кінці, де на цілець ступить,
 Зівають челюсти нової ями.
 Тут зупинився караван. Весь люд
 Розставився при гробі тім кругами.
 І не було жалібних співів тут.
 Зняли із каравана домовину
 І вже край гробу на землі кладуть.
 Один із війська виступив на глину,
 На горб, щоб добре всім його видать,
 І рік, схиливши голову в долину:
 „Позвольте, панове, річ держать?“
 Немов від вітру колоски на полю,

Схилились чола. Він почав казати:

„Товариша у боротьбі за волю,
Войовника, що був проводирь нам,
І сівача, що сів кращу долю,

„Будівника, що клав величній храм
Будущини, ось тут ховаєм нині.
Як жив, що вдіяв—відомо всім вам.

„Вмер нагло днесь о північній годині.“

А в тім з низу озвався різко піп:

„Вмер нагло, кажеш? По якій причині?

„Я самовбійці не покроплю гріб.“

„Не самовбійця—мовив речник стиха.—
Він вєав, як зжятий острим серпом сніп

„З рук зрадника, що й нам накоїв лиха.

І не кінжалом вбитий, не мечем,

А словом, що пихою злою диха.“

Тут голосним всі вибухли плачем,

А речник з горба так сказав по хвили:

„Прощай нам, брате! Ти своїм плечем

„Нас захищав, коли злі бурі били,

Твій ум показував нам шлях у тьмі,

Твій приклад в праці додавав нам сили.

„Та поки лишимось отут самі,

Прийми від нас останнє цілування,

Останній цвіт в розставаня зими.“

Знов розляглось великеє ридання.

В труні відбили віко гробарі

І почалось останнє прощання.

До трупа тислися малі й старі,
Устами уст мерцевих доторкались
І кланялись постім землі сирій.

„Чи всі вже з братом нашим попрощались?“
Знов мовив речник. „Всі вже!“ загуло.
„Не всі ще!“ інші голоси озвались.

„Одного при труні ще не було!
Онтам стоїть він за хрестом укритий.
В очах його блищить ще земне зло.“

А я тремтів, немов несамовитий
При самій думці—цілувать мерця,
Хоч я не знав ще, хто се й ким убитий.

Та ось юрба мені гукнула вся:
„Виходь! Виходь! Зближись до домовини!
І доводи прощання до кінця!“

На крик той я з переляком дитини,
Без сили й волі власної, ледви
Ступаючи, ввійшов до середини.

В труну зирнув—і стаяся лід в крові,
Тривога очі виперла із лоба,
Волосся дубом встало з голови.

В труні був я! Так, я, моя подоба,
Моє лице, мій вираз, все, зовсім...
І скаменіла вся моя утроба

«Цілуй! Цілуй!»—реве народ мов грім
Та я і кроку вже не міг зробити
І на коліна впав при гробі тім.

«Цілуй! Цілуй!»—реве народ сердитий.

«Піднять його! До трупа підвести!»

І коло трупа впав я мов убитий.

„Цілуй! Цілуй!“ Не встиг я донести
Поблідлих уст до трупа, аж у нього
З очей і уст пустилась кров плисти.

„Убийця!“ крикнув піп край боку мого.

„Убийця!“ крикнув той, що річ держав.

„Убийця!“ люд увесь ревнув до того.

„З ним суд у нас короткий,— показав
Помалу речник,—з трупом враз в могилу,
Та так: на вбийці вбитий щоб лежав.“

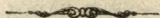
„В могилу з ним! Беріть його на силу!—
Реве народ,— валіть його, кладіть
Труну на него! Сипте глини, илу!“

Я був живий. Ще темний небозвід
До мене моргав зорями-очима,
Земля ще пахла й яблоневиий цвіт.

Та я був труп. Надія вже не блима
В душі, завмерла воля до життя...
Кінець іде, ніщо його не стрима!

Простір і час і всякі почуття
Загасли. Темне щось лягло на мене...
Гуркоче глина... стихло... небутя

Мене пожерло озеро студене.

Епілог.

Другого дня знайшли мене на гробі
Приятелі. Я сильно простудивсь,
Бо лиш нічну сорочку мав на собі.

Прошло три тижні, поки пробудивсь
З гарячки й цілковитої негями,
І ледво що від смерти відходивсь.

„Якими ти блукаєш манівцями?
Чого на кладовище ти заліз?
І хто в сорочці ходить вулицями?

Приятелі питали. Що за біс?
Я з початку не тямив ні крихітки,
Хто, як, чого мене туди заніс?

Аж як одужав я, вернули свідки
Тієї ночі—спомини ясні,
Пізнав я, як прийшов той страх і звідки.

В ту ніч в важкій задумі при вікні
Сидів я, серце мучила тривога,
Важкі питання сунулись мені:

„Чи вірна наша, чи хибна дорога?
Чи праця наша підійме, двигне
Наш люд, чи мов каліка та безнога

„Він в тім каліцтві житиме й усьне?
І чом відступників у нас так багато?
І чом для них відступство не страшне?

„Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
Чом працювать на власній ниві—стид,
Але не стид у наймах у чужого?

„І чом один на рідній ниві вид:
Безладдя, зависть і пиха пуста
І служба ворогу, що з нас же й кпить?“

І рій тих дум, неначе мгла густая
Наляг на душу і розради ждав,
Та не являлась розрада тая.

А з неба повний місяць заглядав
На мене й усміхався білолиций,
Мене блискучим чаром обкидав.

„Ходи за мною, може в снів скарбниці
Знайдеш для себе дещо, синку мій!
Ходи, скупайся в забуття криниці!

„І не дивуйсь, коли, знайдеш у ній
Страхіття деякі та дивогляди,—
Моя є Форма, зміст усе є твій.“

Хтів чи не хтів, я мусив сеї ради.
Послухать—сильний був старого чар,—
І в сонце царство вплив я на огляди,
Що бачив там, се вам приношу в дар.
Не лайте, що незмігся на щось краще!
Що ж діять! Всі ми ще в тім царстві мар,

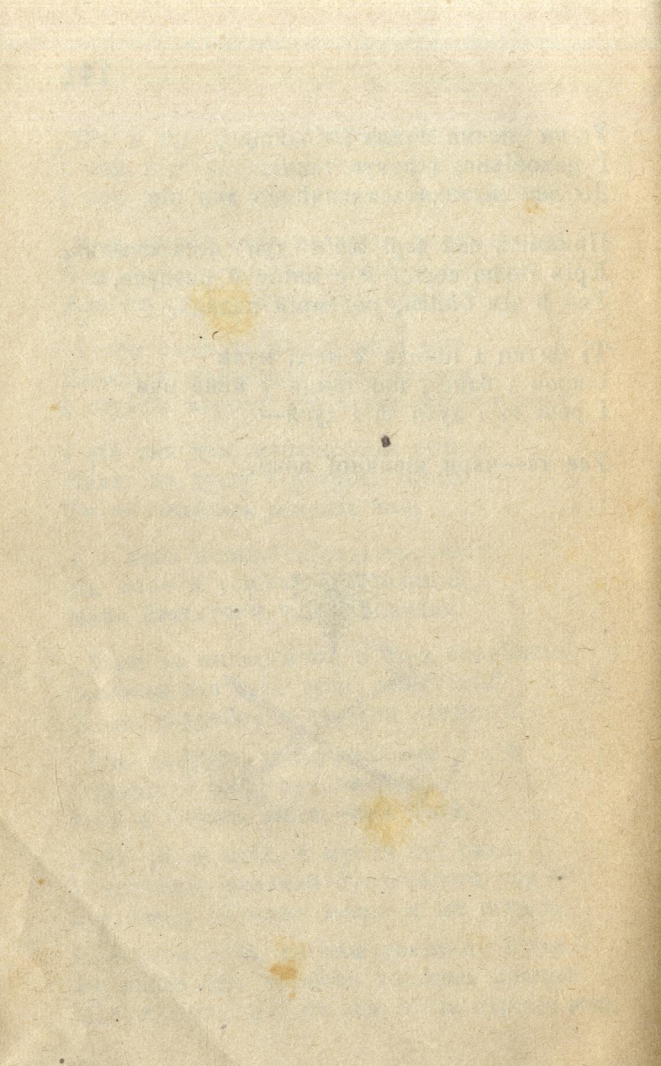
Усіми племя сонне і боляще
І маловірне, і покус таких
До нас підходять тисячі що дня ще.

Прийміть сей дар! Крім дум моїх важких,
Крім болю серця й сумніву й розпуки,
Усе в нім байка, рої мрій палких.

Ті битви і побіди й люті муки
І кров і блиск, що тьмив у мене очі,
І речі ті і духи ті і дуки—

Усе те—чари місячної ночі.

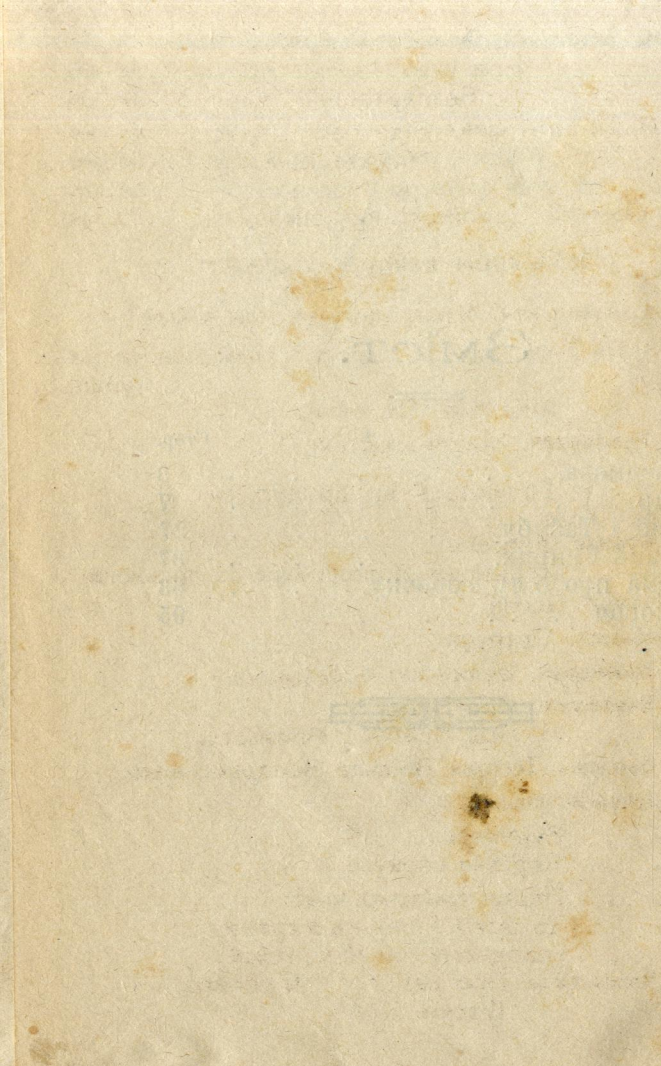
Зміст.

Стор.

Передмова.	3
Істар.	7
Сатні і Табубу.	27
Бідний Генрих.	37
Поема про білу сорочку.	63
Похорон	95

й. Як писати службові па-	50 коп.
ери українською мовою.	
. Безпартійний. Жарт.	40 коп.
ький. Біда бабі Парасці.	45 коп.
. Микола Джеря. 2 р.	20 коп.
я і Петро Могила.	60 коп.
В. Степовий. Запорозький зімовник.	35 коп.

Незабаром вийдуть з друку:

1. Мод. Левицький. Язык, нарѣчіе или говор?
2. І. Нечуй-Левицького. Старосв. батюшки та ма-
тушки.
3. . Біда бабі Палажці.
4. Н. Романович. Життя людське.

Готуються до друку:

1. І. Франко. Учитель.
2. . Хрещення Володимира (з чеського).
3. Манжура. Поезії.
4. Джіованіо. Спартак.
5. О. Левицький. Волинські оповідання.
6. Г. Коваленко. Про Будду.
7. . Про Арабів і Магомета.
8. А. Нащенко. Історія Війська Запоріжського.
9. І. Нечуй-Левицький:
10. . Бурлачка.
11. . Чортяча спокуса.
12. . Перші Київські князі.
13. . Татари і Литва на Україні.
14. . Голодному і опеньки м'ясо.
15. С. Чернасенко. Про небо. I і II частини.
16. . Діткам. Казки.

17. О. Левицький. Полтавські оповідання.
 18. . . . Шкільні спогади.
 19. Проф. М. Сумцов. Леонардо да Вінчі.
 20. . . . Історичні зразки українськ. літер. єднання.

21. І. Франко. Перехрестні стежки.
 22. . . . Для домашнього вогнища.
 23. І. Франко. Батьківщина і інші оповідання.
 24. . . . Зів'яле листя.
 25. . . . Украдене щастя.
 26. . . . Данте Аліґ'єрі.
 27. . . . Сім казок.
 28. М. Левицький. Твори т. I.
 29. . . . Твори т. II.

М. та З. Левицьких переклади.

30. Т. єж. Дагійщина.
 31. . . . Вдосвіта.
 32. А. Сиклар. Нетри.
 33. Куш. Михайло Чернишенко. Історичні оповід.
 34. Історія Риму. }
 35. Історія Болгарії. } Пишуться по замовленню.
 36. М. Гоголь. }
 37. Тургенєв. } Перекладаються на українську мову.

Замовлення на книжки треба робити на головному складі: м. Черкаси, на Київщині, Олександрівська вул., № 104, Видавництву „Сіяч“.

Упаковка і пересилка у всіх випадках відноситиметься на кошті замовців.

1 карб. 75 коп.

31.853

Ф $\frac{I}{n-459}$ 1917